

VYBRANÁ TÉMATA Z FRANTIŠKÁNSKÉ SPIRITUALITY II

Poté, co jsme se v první části kurzu *Vybraná témata z františkánské spirituality I* věnovali Františkově **vztahu k Bohu** (Františkovo chápání Boha Otce, Ježíše Krista, Duchu svatého, Božího slova (a bylo by na místě dodat ještě jeho vztah k andělům a k P. Marii), se budeme nyní (v kurzu *Vybraná témata z františkánské spirituality II*) věnovat Františkovým vztahům na horizontální úrovni: společným jmenovatelem a hlavní charakteristikou je zde **bratrství**. Nejprve zaměříme pozornost ke vztahům **uvnitř fraternity** menších bratří a poté zmíníme jím prožívané **univerzální bratrství**. Zde je potřeba zmínit souvislost s dalším pro františkánství charakteristickým rysem, jímž je **minorita**. O tomto rozměru františkánské spirituality pojednáme nejen v souvislosti vztahů mezi bratry, ale **vůči všem lidem**. Poté by bylo na místě promluvit o Františkově vztahu nejen k ostatním lidem, ale i ke **všemu stvoření**. Pokusíme se hledat souvislost mezi minoritou a **chudobou**, další typickou evangelijní ctností, s Františkem nejčastěji spojovanou. Konečně třetím samostatným pokračováním bude téma **kajícnosti** (v kurzu nazvaném *Františkánská kajícnost*), neboť i ona je pro františkánské hnutí typickým znakem. Všímá si kromě vztahu k Bohu a bližním i **vztahu k sobě samému**.

1 Bratrský život podle sv. Františka

Nejprve tedy pojednáme o bratrství, neboť ono je jakýmsi základem, z něhož vyrůstají všechny další ctnosti, z nichž některým budeme věnovat pozornost.

Dříve než pojednáme o františkánské fraternitě, zmíníme se krátce o vývoji bratrství obecně a poté se zaměříme na Františka a jeho první bratry, na jeho slova i svědectví prvních životopisců.

Snad o vás platí to, co napsal sv. Pavel křesťanům do Soluně: „*O bratrské lásce není třeba vám psát: Bůh sám vás poučil, abyste se navzájem milovali; a ukazujete to skutečně všem bratřím...*“, a tento kurz možná bude sloužit jen k tomu, abychom se svatým Pavlem zopakovali: „*... ale povzbuzujeme vás, bratři, aby u vás těch projevů lásky stále více přibývalo a abyste to pokládali za věc své cti, že budete žít pokojně, plnit svoje povinnosti a žít se prací svých rukou...*“ (1Sol 4,9-11).

1.1 Vývoj pohledu na důležitost bratrství a komunity

1.1.1 Společenství, bratrství ve SZ a NZ

V Písmu se slovo „**bratrství**“ vyskytuje velmi zřídka, a to až v pozdějších souvislostech. Převládá však používání konkrétního slova „**bratr**“ nebo „**sestra**“ (bratr je osoba, bratrství je vlastnost).

Kdo je bratr? Za bratra je považován jak *tělesný bratr*, tak *příbuzný* (Gn 13,8), *přítel* (Gn 29,4, 2 Sam 1,25-26, Pš 17,17), dále *kolega* (Ezd 6,20, 2 Krn 13,15), *krajan* (Lv 17,18, Dt 15,2.12), *spojenec* (1 Král 9,13).

Žid **ve SZ** věnuje rád bratrský cit každému, kdo je jako on. Obsah slova „bratr“ je totiž omezen na příslušníky národa s výjimkou spojenců (srv. pozdní 1 Mak 12,10.17, kde se objevuje slůvko „bratrství“). Bratrství ve SZ se týká jen jediné kategorie osob a vylučuje všechny ostatní. **Židé SZ** se cítí být **bratry, protože jsou dětmi téhož otce Abraháma**. Vůči

cizincům se však objevuje diskriminace. Ježíš polemizuje se Židy (Jan 8,33-42, spor o otcovství Abrahámo: „náš otec je Abrahám... Ježíš na to: „Kdybyste byli děti Abrahámo, jednali byste jako on... Ještě ti není 50 a viděl jsi Abraháma...“ **najít**). Bůh však nařizuje dbát i na vztahy k přistěhovalcům, cizincům... **doplnit**

Od 4. kap. knihy Geneze je **historie tělesných bratří** popisována většinou **negativně** (lze pozorovat **důsledky hříchu**): Gn 4,1-16: *Kain a Ábel*; Gen 25,20-26; 27,41-45: *Ezau a Jákob*; Gen 37: *Josef a jeho bratři*.¹

Vsuvka: Kain a Ábel (Gen 4,1-6) - drama bratrství: neuznání rozdílnosti

Klasická interpretace úryvku: Kain je zlý, Ábel je dobrý. Protože Kain obětuje zlé věci a Ábel dobré. Takto se vykládal úryvek rabíny a tak jej přebírá i NZ: (srov. **1Jn 3,11nn**):

„Není z Boha, kdo nečiní spravedlnost a nemiluje svého bratra. Neboť to je zvěst, kterou jste slyšeli od počátku: abychom se navzájem milovali. Ne jako Kain, který byl z ďábla a zabil svého bratra. A proč ho zabil? Protože jeho vlastní skutky byly zlé, kdežto bratrovy spravedlivé.“

Tato interpretace potřebuje obhájit Boha, který nepřijal Kainovu oběť, proto obviňuje Kaina. Problém je však možná nejen v mylné představě o Bohu, ale i v nepochopení bratrství.

Kain má problém a tak zabíjí bratra. Bratrství se ukazuje už od počátku jako problém, protože bratrství představuje, ukazuje, zviditelňuje rozdílnost osob.

Rozdíly: věk: Kain je starší.

kultura, zaměření: Kain je zemědělec, Ábel pastýř.

kult: Kain obětuje plody země, Ábel prvorozené ovce.

přijetí z Boží strany: Kainova oběť nepřijata, Ábelova ano.

Bůh dělá rozdíly, ale nikomu nestrání! Jeho vztah ke každému z bratří je jiný. Před Bohem si jsme rovni, ale nejsme stejní! Bůh miluje všechny, ale každého jinak. Někteří jsou vyvolení, jiní ne. Bůh uděluje svou milost, své zalíbení naprosto svobodně. Bůh nás miluje podle našich zvláštností, rozdílností, jinakosti darů... každého svým vlastním způsobem!

Kain si je vědom tohoto rozdílného přístupu Boha a řeší situaci po svém: zabíjí bratra. Kdyby nebylo bratra, Bůh by přece miloval jen jeho... Když nebude Ábela, bude milovat Bůh jen Kaina. To je pokušení, kterému Kain nedokázal odolat.

Bratrství bylo a bude problémem. Ten druhý vedle mě vytváří problém. Limituje můj životní prostor, už jen tím samotným faktem, že existuje, omezuje mou svobodu, protože má svoboda končí tam, kde začíná jeho svoboda. Mám vždy dvě možnosti - **ignorovat** to, nebo **integrovat**, vstoupit do vztahu.

Uvnitř textu, zdá se, je i jiné poselství: Kain nebyl zlý. Jeho jméno v hebrejštině znamená: **Boží dar**. Eva to říká v úvodu, je **prvorozený**. (Hebel znamená prázdný, to co nemá konzistenci). Díky Ábelovi se z Kaina stává bratr.

Slovo bratr je v tomto úryvku 7x.

Bůh upřednostnil Ábela, miloval ho výlučnou láskou. Má slabost pro ty **nejmladší** (srov. Jakub, Josef, David). Ale práva **prvorozených** jsou nedotknutelná! Dědictví, požehnání, kontinuita rodu... **Kain nezná svou cenu, nepřijímá rozdílnost**, nechápe proč Bůh miluje Ábela **jinak** než jeho.

¹ O dvojicích bratří v knize Genesis srv. L. ALONSO SCHÖKEL, „Dov'è tuo fratello?“ *Pagine di fraternità nel libro della Genesi*. (Brescia 1987).

Bůh Kaina neodmítá, ale upřednostňuje Ábela. Mluví však ke Kainovi, jeho vzdělává, poučuje. To on je předmětem Boží starostlivosti. O něj se Bůh „bojí“, aby nepodlehł pokušení. Je velkým darem být předmětem Božího zájmu (viz např. Marta a Maria).

Pokušení a hřích rozklízí osobnost, vraždou bratra je nepřijetí svého místa v komunitě, neocenění darů svých a jeho. *Každý kdo nenávidí svého bratra je vrah....*

Kain žije v nás... 7x bratr, 7x Ábel, 12x Kain.... je v textu zmíněn.

Kain 12x - to jsou všechny kmeny Izraele, my všichni.

Ábel je plnost – i ve své slabosti.

Kain zůstává pod ochranou Boží.

Země Nod - prý v překladu je země omylů... Kain nemá zemi, vlast, je sám... naši zemí je Bůh, ztrácíme půdu pod nohama, když zabijíme bratra...

V Deuteronomiu se píše o lidu jako o bratřích, jakousi etiku bratrských vztahů bychom našli v **Dt 22,1-4**: „*Nebudeš netečně přihlížet, jak se zaběhl býk tvého bratra nebo jeho ovce. Vrátiš je svému bratru...*“ Pozoruhodné zásady najdeme v knize **Leviticus**, v kap. **17-26**, zvláště pak **kap. 19 a 25**.

Lev 19, 11-18: „*Nebudete krást ani obelhávat a podvádět svého bližního. Nebudete křivě přísahat v mém jménu... Nebudeš utiskovat a odírat svého druha...Nebudeš zlořečit hluchému a slepému nepoložíš do cesty překážku, ale budeš se bát svého Boha...Nebudeš ve svém srdci chovat nenávisť ke svému bratru, ale budeš trestat bližního podle práva...*“.

Lev 25,35-36: „*Když tvůj bratr zchudne a nebude moci vedle tebe obstát, ujmeš se ho... Tvůj bratr bude žít s tebou.*“²

Jiné pozoruhodné pasáže: Sir 19, 13-17... Za chválu bratrství je považován **Žalm 133**: „*Jak dobré a utěšené...doplnit*“ (Augustin říká, že tento verš zrodil kláštery).

Z prostředí chasidů je též **příběh o tom, kdy začíná den**: Kdy končí noc a začíná den? Když rozeznáš ovci nebo když na stromu rozlišíš fíky? Ne, ne... Noc končí až když v bližním rozeznáš bratra - pak ti vzejde slunce a začíná den.

Bratři v **NZ** jsou *učedníci Pána* (Mt 23,8, Sk 1,35, 1 Kor 15,6, Flp 4,1, Žid 2,12). Bratr je ten, kdo je *spojen k Kristem* nasloucháním jeho slovům (Mt 12,46-50, Lk 8,19-21). Bratr je *předmětem lásky* (Mt 5,22-24, 1 Jn 2,9-10. 3,10-17. 4,20). Bratr je *bližní*, který nemá být posuzován, ale má se mu pomoci a odpustit urážku (Mt 7,1-5, Řím 14,10-13, Mt 18,15-22). Bratr *má stejného otce jako Kristus*, jenž je první z mnoha bratří (Řím 8,29).

Ježíš u Matouše mluví jasně: „*Kdo je moje matka a kdo jsou moji bratři? Ukázal na své učedníky a řekl: 'Hle moje matka a moji bratři. Neboť kdo činí vůli mého Otce v nebesích, to je můj bratr, má sestra i matka'*“ (Mt 12,48-50).

Hlavním důvodem evangelijního bratrství je Ježíšovo zjevení, že Bůh je Otec. Tato definice je rozhodujícím důvodem bratrství podle křesť. poselství. Ti, kdo mají Boha za Otce, jsou si navzájem bratry. Jim je určena Mistrova modlitba *Otče náš*. Katecheze po Letnicích jde ještě dál a upřesňuje a rozšiřuje pojem bratrství (srv. Řím 8,14-16, Gal 4,4-7, 1 Jn 3,1-2... děti Boží).

Bratrství se zakládá na Kristově přítomnosti. Kristus odkazuje na Otce. Kristus je bratr, má úlohu vzoru: jako On dal život za druhé, tak i jeho učedníci mají dát život za sebe navzájem. Jako On, mistr, jim soužil, tak i oni si mají navzájem soužit, protože jsou si

² Srov. také B. PROIETI. „Se il tuo fratello...cade in miseria...aiutalo (Lv 25,35). Realtà e conseguenze dell'essere fratelli per AT. In AA.VV. *Consacrati per una comunione fraterna*. XVII Convegno del Claretianum. Ed Rogate, Roma 1995, ss. 11-57.

navzájem bratry. Spasení lidé tvoří společenství svým křestním a velikonočním zapojením na Krista (Gal 3,26-27).

Bratrství je též založeno na působení Ducha sv. Díky Duchu sv. můžeme Boha nazývat Otcem. V Jeruzalémě v den Letnic se význam slova bratrství rozšiřuje. Petr mění oslovení „lidé“ na specifické „bratři“. Toto pojmenování bude od té doby označovat Ježíšovy učedníky. Duch je základem bratrství právě proto, že vytváří z nás Boží děti (Řím 8,15-16), protože nás sjednocuje v těle církve (1 Kor 12,12-13). **Církev je společenstvím bratří a sester.** Duch vychovává nový lid, působí, že se učedníci Pána setkávají a zjišťují, že si jsou bratry. Jeruzalémská církevní obec, matka všech ostatních, se narodí v den Letnic. Bratrský život v obci je obnovován především Duchem svatým (Sk 2,42-47).

1.1.2 Vývoj chápání bratrství v životě církve

Podle svědectví tradice se křesťané vždy nazývali bratry.

Pojmenování „bratři“ v dopise korintským křesťanům asi 15x použil sv. **Klement Římský** (+ 101), podobně členy círk. obce kvalifikuje jako bratry a sestry sv. **Ignác z Antiochie**. Sv. Ignác z Antiochie také doporučuje Efezanům, aby se stali bratry tím, že budou milí a dobrosrdeční i k těm, kdo nenásledují Krista.

Víra z bratrství mimo to naznačuje způsob života, jak píše **Hermas** (2. pol. 2. st.) v prorockém díle „Pastýř“. Vyzývá v něm, aby „se zachovávalo bratrství“.

Také např. filozof sv. **Justin**, umučený v Římě r. 165 popisuje v první obhajobě křesťanů obřad zasvěcení a udává, že se pokřtění nazývají bratry.

Zajímavým měřítkem, které kvalifikuje osobu křesťana, je věk. Řecký apologeta (2.st.) říká ve své Prosbě za křesťany: „Podle věku pokládáme některé za syny a dcery, jiné za bratry a sestry a těm nejstarším prokazujeme úctu jako otcům a matkám“.

Podle sv. **Ireneje** je bratrství *způsob života křesť. obce, jímž se odlišuje od bludařů* (Adversus haereses, kap. 130-202).

Bratrství zdůrazňuje sv. **Augustin, Basil, Jan Zlatoústý** (ve výkladu na 1 Sol říká: „Kdo má možnost dávat almužny a nedělá to, je bratrovrah jako Kain.“).

Teologické důvody bratrství ve svém pojednání „*Mystagogia*“ popisuje sv. **Maxim Vyznavač** (580-662): „*Blažené vzývání velkého Boha a Otce, vyslovování slov 'Ty jediný jsi svatý' a toho, co následuje, účast na svatých a životodárných tajemstvích naznačují, jak se z dobroty našeho Boha stáváme jeho dětmi sjednocenými mezi sebou a tedy pokrevními příbuznými*“ (koluje v nás jedna krev – z Kristovy oběti).

Podobně pravoslavný mnich **Simeon** (949-1022) prohlašuje v jedné invokaci k Ježíši Kristu: „*Když se scházíme, stáváme se jedinou rodinou, všichni jsme tvými bratry*“.

V mnišství, byť by mělo mnoho forem, je terminologie bratrství, jak dokumentují řehole, jasná a společná. U **Pachomia** se místo „bratři“ objevuje neosobní „*ti, kdo žijí v klášteře*“. V řeholi **Basilově** jsou mniši nazýváni bratry; mniši jsou bratři: jsou to muži, kteří mají týž úmysl a tytéž ideály. Bratrství je společenství života, charakterizované společným majetkem, vzájemnou službou, bratrskými vztahy, trvalou láskou. Z těchto citů nikdo není vyloučen. I mnich, který se proviní, nazývá se stále bratrem. U **Augustina** se slovo „bratři“ vyskytuje jenom zřídka, přestože na bratrství klade důraz. U Benedikta většina slov „bratr“ nebo „bratři“ značí mnichy. I novic je bratr.

Communio fraterna (bratrské společenství) se v mnišské literatuře poprvé objevuje u **Pachomia** (4. st.), kdy skupina mnichů dostala jméno „*hagia koinonia*“ (svaté společenství). Výraz *koinonia* je vzat ze Skutků (**Sk 2,42**). Známy popis, který podává Lk je příkladem, jak má společenství vyzařovat **smíření v Ježíši Kristu** (viz níže): „*Setrvali v apoštolském učení, v bratrském společenství, v lámání chleba a v modlitbách.* (...)“

O několik staletí později si mnišské společenství na Západě, pro něž **Benedikt** napsal svou řeholi, říká **congregatio** (nemá nic společného s našimi kongregacemi). V latině Benediktově je to slovo vypůjčené z Vulgáty. V knihách Ex a Nm se slovem „congregatio“ rozumí Boží lid na pochodu pouští. Je to překlad hebrejského „qahal“, který se v řeckém textu LXX překládá „ecclesia“. Toto slovo pak přebírá i latina ve smyslu *církev*. Podle toho Benedikt vidí **klášterní společenství jako uskutečnění církve** se zvláštním církevním určením.³

1.1.3 Vývoj chápání bratrství v církevních dokumentech

Přestože termín *bratr* je na výsost biblický, v církevních dokumentech najdeme jen pozvolný vývoj v jeho užívání:

1. vat. koncil téměř ignoruje otázku bratrství - užívá termín **frater** pouze na **3** místech a to v citacích (v dogmatické konstituci o církvi *Pastor aeternus*)⁴.

Posun v této věci a jakýsi objev bratrského rozměru života církve znamená **2. vat. koncil**, když mj. např. v 32. kapitole dogmatické konstituce *Lumen gentium* (LG), tento výraz najdeme hned několikrát. Termín **frater** se v koncilních dokumentech objevuje v různých podobách celkem **194 krát** (přesně: *frater* 106 x, *fraternitas* 26 x, *fraternus/um* 49 x a *fraterne* 12 x.⁵

II. vat. koncil myslí ale i na stoupence jiných náboženství, když napomíná křesťany: „*Nemůžeme se obracet v modlitbě k Bohu, Otci všech, jestliže odmítáme chovat se bratrsky k některým lidem, stvořeným podle Božího obrazu.* (NAe 5). Celá církev je vybízena, aby spolupracovala na uskutečnění všeobecného bratrství (srov. GS 3, *Populorum progressio* 44).

Když bychom chtěli vidět další vývoj v chápání bratrství v řeholním životě, mohli bychom porovnávat texty *Magisteria* v průběhu posledních 40 let.

V dekretu II. vat. koncilu **O přizpůsobené obnově řeh. života (PC)** se mluví o společném životě takto:

„...Aby se mezi členy prohloubily bratrské svazky, mají být ti, kterým se říká bratři laici, spolupracovníci nebo podobně, těsně zapojeni do života a činnosti komunity. Má se usilovat o to, aby ženské společnosti dospěly k **jedinému druhu sester**, pokud okolnosti opravdu nevyžadují jiné řešení. V tom případě se má zachovat jenom ten rozdíl mezi osobami, který je dán růzností činností, k nimž jsou jednotlivé sestry určeny zvláštním Božím povoláním nebo zvláštními schopnostmi“ (PC 15).

Posun v chápání společenství vyjadřuje v kontrastu k tomuto (vůbec prvnímu koncilnímu pojednání o zasv. životě) jeden z posledních církevních dokumentů o zasv. životě **Znovu začít od Krista (Ripartire da Cristo)**, když se pozornost už nevěnuje tolik rovnosti sester uvnitř jednoho institutu (to nám dnes již přijde jaksí samozřejmé), ale obzor se rozšiřuje:

„Není už možné čelit budoucnosti rozptýleně. Je potřeba být církví, žít společně dobrodružství Ducha a následování Krista, sdělovat si zkušenosti evangelia, učit se **milovat komunitu a řeholní rodinu jiného institutu stejně jako vlastní**. Radosti a trápení, starosti a úspěchy mohou být sdíleny a patří všem.“ (RdC 30)

³ O bratrském společenství benediktinských klášterů srv. A. LOUF, *Žít v bratrském společenství*. In Benedikt. sešity č. 5. O bratrství a otcovství v RB srov. také A. VOGÜÉ, *Mnišská komunita*, Bened. sešity č.3.

⁴ Srv. R. AUBERT - M. GUERET - P. TOMBEUR. *Concilium Vaticanum I. Concordance, Index, Listes de fréquence, Tables comparatives*. Louvain 1977, 55. (Srv. také B. PROIETI. „Se il tuo fratello...“, ss. 11-57 (12).

⁵ Srv. P. DELHAYE - M. GUERET - P. TOMBEUR. *Concilium Vaticanum II. Concordance, Index, Listes de fréquence, Tables comparatives*. Louvain 1974, 281-283.

Mezi prvním dokumentem magisteria o zasv. životě (PC) a zmíněném jedním z posledních (RdC) najdeme řadu velmi významných pojednání, svědčících o dalším vývoji chápání.

V dokumentu Kongregace pro řeholníky a sekulární instituty **Kontemplativní dimenze řeholního života** (12.8. 1980) můžeme číst pozoruhodná slova:

„Řeholní komunita je sama o sobě teologickou skutečností, předmětem kontemplace: jako společenství shromážděné ve jménu Páně, jako pravá rodina, je svou povahou místem, kde je možné zvláště dosáhnout zkušenosti o Bohu v jeho plnosti a sdělovat ji jiným. Vzájemné přijímání bratří v lásce přispívá k vytvoření prostředí, které napomáhá každému k duchovnímu pokroku“ (DC 15).

Komunita je **teologickým místem**, protože v ní přebývá Bůh („*Kde jsou dva nebo tři shromážděni...* Mt 18,20). V podobném duchu o pár let později opakuje papež: „*Bratrské společenství více než nástrojem k určitému poslání je teologickým prostorem, v němž každý může zakoušet tajemnou přítomnost vzkříšeného Pána*“ (VC 41).

Především je potřeba upozornit na jistou novost v **Kodexu kanonického práva (CIC 1983)**, kde je společný život považován za **jednu z hlavních charakteristik řeholního života**, spolu se sliby evang. rad. **Kán. 607 par. 2**: „*Řeholní společnost je společnost, v níž členové podle vlastního práva skládají veřejné sliby, doživotní nebo dočasné, které se po vypršení doby obnovují, a vedou společný bratrský život*“.

O smyslu společného života se zde píše toto:

„Bratrský život vlastní každému řeholnímu institutu, jenž spojuje všechny členy v jakoby zvláštní rodinu Kristovu, má být uspořádán tak, aby vzájemnou pomocí každému umožnil naplnění jeho vlastního povolání. **Bratrské společenství**, zakořeněné a založené v lásce, pak má být **příkladem všeobšíhlého (všechny zahrnujícího) smíření v Kristu**“ (Kán. 602).

Poslední věta je patrně nejdůležitější: svým příkladem bratrství, dávají (mají dávat) naše komunity příklad univerzálního (všeobšíhlého) smíření v Kristu. (viz dále)

V témže roce jako CIC vychází i dokument Kongregace pro řeholníky a sekulární instituty **Elementi essenziali** (Podstatné prvky učení církve o řeholním životě se zřetelem na instituty apoštolsky činné, ze dne 31.5. 1983), kde se píše:

„Život ve společenství je pro zasvěcení v řeholním stavu tak důležitý, že každá řeholní osoba v důsledku své profese je k němu zavázána, nezávisle na své apoštolátní činnosti... **Schopnost žít společný život s jeho radostmi a omezeními je vlastnost podstatná pro povolání do určitého řeholního institutu.** Proto také je **rozhodujícím měřítkem** pro posouzení schopnosti žadatele“ (EE19).

Vůbec poprvé komplexně pojednává o otázce formace řeholníků Směrnice pro výchovu v řeholních institutech z roku 1990 **Potissimum institutioni**⁶, kde mj. najdeme požadavek, aby řeholníci byli „**odborníky na společenství**“ (PI 25) a také mnohé postřehy o komunitě a výchově k životu ve společenství (čl. 26-28).

Nejvýznamnějším dokumentem týkajícím se přímo problematiky společného života řeholníků je dokument **Congregavit nos in unum Christi amor** (česky *Spojila nás v jedno láska Kristova*) z r. 1994.⁷

⁶ KONGREGACE PRO INSTITUTY ZASVĚCENÉHO ŽIVOTA A APOŠTOLSKÉ SPOLEČNOSTI. *Potissimum institutioni: Směrnice pro výchovu v řeholních institutech* (2.2. 1990). In *Zasvěcený život ve světle reformy II. vatikánského koncilu*. Olomouc: MCM, 1997 ss. 365-420 (dále jen PI).

⁷ KONGREGACE PRO INSTITUTY ZASVĚCENÉHO ŽIVOTA A SPOLEČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA. *Congregavit nos in unum Christi amor* (2.2.1994), česky: *Spojila nás v jedno láska Kristova*. In *Zasvěcený život ve světle reformy II. vatikánského koncilu* Olomouc: MCM, 1997 ss. 421- 470 (dále jen CNChA). V témže roce (1994) píše papež list o přípravě na Jubilejní rok: JAN PAVEL II. *Tertio milenio adveniente: Apoštolský list Jana Pavla II o přípravě na Jubilejní rok 2000*. Praha: Zvon, 1994 (dále jen TMA).

Za nejvýznamnější dokument devadesátých let věnující se otázce zasvěceného života, v němž se nejméně jedna třetina zabývá otázkou bratrství (srov. 2. kapitulu nazvanou *Signum fraternitatis* = Znamení bratrství) je třeba považovat papežskou adhortaci *Vita consecrata*.⁸

Podobně v apoštolském listě *Novo milenio ineunte*⁹ je zdůrazňováno: „V začínajícím tisíciletí před námi stojí veliký úkol: Chceme-li být věrni Božímu plánu a zároveň odpovědět na hluboké touhy světa, musíme učinit církev domovem a školou společenství“ (NMI 43).

Po 5 letech od vydání VC svolala Kongregace pro instituty zasvěceného života plenární zasedání (září 2001), kde si toto grémium kladlo otázku jak byla adhortace (VC) přijata a jak byla uskutečňována. Plodem setkání je dokument *Ripartire da Cristo (Znovu začít od Krista)*¹⁰ schválený JP II na letnici 2002 (19.5), kde je četba obou předchozích dokumentů znovu doporučována (srov. RdC 3; 29). Celá jedna část nového dokumentu se věnuje **spiritualitě společenství** (srov. RdC 29, s. 40-41). Otázku: „Co je spiritualita společenství?“ si klade dokument RdC a odpovídá slovy papeže JP II:

„Spiritualita společenství znamená v prvé řadě **obrátit srdce k tajemství Trojice**, která v nás přebývá a jejíž jas máme zachytit také na tváři bližních, žijících kolem nás (...) z toho vyplývají důsledky ve způsobu smýšlení a jednání: sdílet radosti a utrpení bratří, vytušit jejich přání a postarat se o jejich potřeby, nabídnout jim opravdové a hluboké přátelství. Spiritualita společenství znamená dále **schopnost vidět ve druhém především to pozitivní**, abychom ho mohli přijmout a ocenit jako Boží dar; to je umění vytvořit prostor bratru tím, že poneseme břemena jeden druhému. Bez duchovní snahy by vnější nástroje společenství byly k ničemu“ (RdC 29, srov. NMI 43).

„Spiritualita společenství, dynamický a příkladný úkol ZŽ na všech úrovních se jeví na počátku třetího tisíciletí jako **duchovní ovzduší církve**. (...) Svatost a poslání se realizují v komunitě, protože Kristus je přítomen v ní a skrze ni. Bratr a sestra se stávají svátostí Krista a setkání s Bohem, konkrétní možnosti a ještě spíše nezbytnou nutností, abychom žili příkázáním vzájemné lásky v trinitárním společenství“ (RdC 29).

1.2 Společenství jako cesta smíření, odmítnutí hříchu

S výjimkou poustevníků žijí řeholníci vždy ve společenství. V **CIC 1983** celý jeden kánon v kapitole *O řeholnících* jedná o bratrském životě. To je pozoruhodná skutečnost – společný život souvisí se 3 evangelijními radami a z textu je patrné (viz výše, kán 607,2), že společný život není méně důležitý než ony 3 rady a že je v přímém vztahu k evangeliu. Významným úkolem, jímž má řeholní život prospět všeobecné církvi, je zmíněné **univerzální smíření v Kristu**, jehož příkladem se má stát komunita bratří (srv. kán 602, viz výše).

Abychom pochopili tuto úlohu řeholního – bratrského života, je třeba bratrský život pochopit a přijmout jako **DAR** – dříve než za ovoce lidského úsilí, ať už osobního nebo společného, dříve než za plod skupinového snažení nebo jakékoli pedagogiky, je třeba bratrský život považovat za dar darovaný nám shůry (srov. CNChA 8).¹¹ Jedná se o **dar Duchu svatého**, který jediný činí fraternitu možnou – zde je teologie velmi pozitivní v představení obrazu z dějin spásy:

První obraz, který nám vykresluje dějiny spásy ohledně lidských vztahů je pád prarodičů a „sociální“ dopad hříchu: **rozdělení** mezi mužem a ženou, **disharmonii** v přírodě,

⁸ JAN PAVEL II. *Vita consecrata: O zasvěceném životě a jeho poslání v církvi a ve světě*. Posynodální apoštolská adhortace Jana Pavla II z 25.3.1996. Praha: Zvon, 1996 (dále jen VC).

⁹ JAN PAVEL II. *Novo milenio ineunte: Apoštolský list na závěr Jubilejního roku 2000*. Praha: Sekretariát ČBK, 2001 (dále jen NMI).

¹⁰ KONGREGACE PRO INSTITUTY ZASVĚCENÉHO ŽIVOTA A SPOLEČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA. *Znovu začít od Krista: Obnovené úsilí zasvěceného života v třetím tisíciletí*. Instrukce z 19. května 2002. Olomouc: MCM 2003 (dále jen RdC).

¹¹ Na to upozorňuje zvlášť dokument *Congregavit nos...* (CNCHA, 1. kap.).

rozkol v rodině, mezi národy (Gn, kap. 1-11). Dějiny lidského soužití jsou poznamenány rozdělením. To je pak důsledkem zásadního rozkolu, k němuž došlo mezi člověkem a Bohem. A tak se o lidských dějinách ponechaných na člověku, dá mluvit jako o historii rozdělení, averse, agrese, destrukce. Mohli bychom jmenovat jakýkoli pesimismus, chaos, drama v lidských vztazích. Přestože člověk bytostně touží po bratrství a smířeném světě, přestože o něj usiluje, dějiny svědčí o stálých neúspěších v utváření bratrské společnosti.

Druhým obrazem je pak nečekaně **naplněná touha člověka**, sen, který se stal skutečností. Z osob, které se dříve neznaly, jsou nyní bratři. Žijí jako bratři. Vše, co mají, dávají do společného, **jsou jedním srdcem a jednou duší**. Je to dar Ducha svatého, **zázrak Letnic**, který činí tuto proměnu možnou. Lze říci, že **bratrský život je možný, protože byl dán Duch svatý**. Došlo k přechodu od *homo homini lupus* k *homo homini frater*.

Lukáš vidí církev jako bratrské společenství. Jde především o skupinu bratří, kteří jsou utváření a vedeni Duchem svatým, koordinováni a poučováni apoštoly. K tomuto ideálu církve jsou během dějin Božího lidu **inspirováni mnozí zakladatelé řádů a hnutí**. Odvolávají se přitom na slavný text ze Skutků, když chtějí začít něco nového. To nové pak má být podobné oné velké novosti počátku. Lukáš popisuje **první křesť. komunitu ve Skutcích** jako společenství se **sdílením majetku**:

„Obec věřících měla jedno srdce a jednu duši. Nikdo neřikal o ničem ze svého majetku, že je to jeho vlastní, ale měli všechno společné. Apoštolové vydávali s velkou působivostí svědectví o zmrtvýchvstání Pána Ježíše a na nich na všech spočívala velká milost. A tak nikdo u nich nežil v nouzi. Kdo měli totiž pole nebo dům, prodávali je a peníze za to stržené přinášeli a kladli apoštolům k nohám. Z toho se pak rozdělovalo každému, jak kdo potřeboval“ (Sk 4,32-35).

Známý je i popis, který podává Lukáš a jenž je příkladem, jak má společenství vyzařovat smíření v Ježíši Kristu:

„Setrvali v apoštolském učení, v bratrském společenství, v lámání chleba a v modlitbách. (...) Všichni, kteří přijali víru, **drželi pevně pohromadě a měli všechno společné**. Prodávali všechn svůj majetek a dělili ho mezi všechny, jak kdo potřeboval. Každý den zůstávali svorně v chrámu, po domech lámali chléb a jedli pokrm v radosti a s upřímností srdce, chválili Boha a těšili se všeobecné oblibě“ (Sk 2,42-47).

Dar Ducha svatého je plod Ježíšova díla. JK zjevil Otce a kromě otcovství Božího zjevuje bratrství mezi lidmi. Dal příklad toho, jak se **utváří fraternita prostřednictvím služby**, mytím nohou učedníků. JK dal příklad a **modlil se za jednotu**, kterou zanechal jako svoji závěť, spolu s eucharistií, svátostí jednoty. A konečně zemřel, aby shromáždil v jedno rozptýlené děti Boží. Každá křesťanská komunita tedy usiluje o to naplnit poslední přání Pána, a proto naslouchá jeho učení a napodobuje jeho chování s důvěrou v sílu DS.

Zdá se zřejmým, že Duch svatý je nezbytný pro bratrský život a je-li Duch svatý darem, pak je pro bratrský život nezbytná modlitba, která tomuto daru předchází. Dar DS je dán tomu, kdo o něj prosí: tomu, kdo o něj prosí s vytrvalostí spolu s bratry a sestrami (a kdo za získaný dar také děkuje...)

„**Bůh nás smířil se sebou skrze JK**“ (2 Kor 5,18-21). „Vždyť Bůh pro Kristovy zásluhy smířil svět se sebou, lidem už nepřičítá jejich poklesky. S tím, který byl bez hříchu, jednal kvůli nám jako s největším hříšníkem... **a nás pověřil kázáním o tom usmíření**“. Náš život **bratrství je tím kázáním**. Bůh sám nás tedy usmiřuje.... Pán sám buduje svou církev. **Je to především jeho dílo**. „A Pán připojoval denně k jejich společenství ty, kteří měli být spaseni“ (Sk 2,47).

Komunita má být místem odpuštění a smíření:

„Jako vyvolení Boží, svatí a milovaní oblečte milosrdný soucit, dobrotu, skromnost, pokoru a trpělivost. snášejte si navzájem a odpouštějte si, má-li kdo něco proti druhému. Jako Pán odpustil vám, odpouštějte i vy. Především však mějte lásku, která všechno spojuje k dokonalosti. A ve

vašem srdci ať vládce mír Kristům, k němuž jste byli povoláni v jedno společné tělo. A buďte vděční“ (**Kol 3,12-16**).

Původní Boží záměr je třeba obnovit, jak připomíná pastorální konstituce II.vat.sněmu *Gaudium et spes*:

„**Tím, že Bůh stvořil člověka podle svého obrazu a podobnosti, stvořil ho pro společenství.** Stvořitel, který se zjevil jako Láska, Trojice, Společenství, povolal člověka k tomu, aby vstoupil do nejtěsnějšího vztahu s ním a s mezilidským společenstvím, to je s všeobíjající láskou“ (*GS 3*).

Tím, že jsme byli stvořeni jako muž a žena, jsme **stvořeni ke vztahům**. Zřeknutím se manželství se transformuje výlučnost tohoto vztahu : 1 muž a 1 žena na vztah *já a Bůh* a *já a ostatní*. Jako osoby jsme určeni k životu ve vztazích!

Jestliže **hřích narušil naši schopnost žít ve vztazích** a původní jednota je narušena, roztržena, pak není zničena úplně, ale...je třeba bojovat se sobectvím, které působí, že zapomínáme na druhé. Je potřeba **asketického úsilí**, kdy od „já“ denně trpělivě přecházíme k „my“ (srov. CNChA 39).

Z filosofického hlediska je hřích přechodem od jednoho k mnohému, od jednoho Boha k polyteismu, od jednoty muže a ženy k sexuálnímu otroctví, od bratrství k rozdělení národů, atd. Sám **člověk je rozdroben, roztržěn - množstvím svých tužeb, myšlenek, potřeb...**

A přitom je **hřích také samota, odloučení, izolace...** B. Shaw říká: „*Co je peklo? Nekonečné prázdniny prožité ve společenství se sebou samým!*“ Protože, jak říká Chomjakov: „*Do nebe jdeme vždycky jen s někým - to jen do pekla jde člověk sám*“ (srov. podobný výrok otce Pia a anekdota o nebi - bez zvířat...).

Paradoxně: člověk chce mnoho mít a pak z toho nemá radost, protože ji nemá s kým sdílet - zůstává sám, protože zapomíná na vztahy...

Na tuto rozptýlenost tužeb, jež je důsledkem hříchu, odpovídá mnišství, když připomíná: **Bůh je jeden, jednota v rozdílnosti osob**. Tato jednota byla od počátku ideálem mnišství.

Cílem, ideálem **mnišství** je sjednocený život. **Monós. Jedno**. Mnich je člověk celistvý, sjednocený (*monachos* – odvozeno od *monos*). Co znamená stát se jedno (*monós*) k obrazu tří Božích osob, které jsou jediným Bohem? Začlenit všechny své vztahy do určujícího a jedinečného vztahu s Bohem. Mnich neustále zakouší jakési **napětí mezi být vnitřně sjednocen a sdílet se, být sám a být spolu s druhými**. (Evagrius, tzv. teolog pouště, říká: „*Být mnichem znamená být odloučen ode všech a být přitom sjednocen se všemi*“).

U všech světců však nacházíme, že dospěli ke svému vnitřnímu sjednocení: „*Můj Bůh – moje všechno!*“ (sv. František z Assisi), „*Dios solo basta!*“ (sv. Terezie z Avily), apod.

Každý světec nějak po svém objevil tuto pravdu: **Hřích narušuje vztahy**. Proto např. sv. **František** svou **kajícnost** začíná ve **službě malomocným**, tj. lidem odmítaným a společnosti odporným. O tom však budeme mluvit, dá-li Pán, příští rok.

1.3 Františkova fraternita

1.3.1 Život ve společenství v době Františkově

Ve 12. a 13. st. jako nikdy dříve se označení **bratrstvo** používá k označení **náboženského hnutí** doby, ale také k **organizaci** sociálního a ekonomického charakteru. Všechna řeholní hnutí doby na bratrskost, bratrství kladou důraz.

František, když se rozhoduje vytvořit fraternitu, neinspiruje se žádným již existujícím modelem.

Benediktovu komunita vytvářela skupina bratří podle určené hierarchie a podobnosti. Byla církví v malém. Mnich *pod vedením opata, který zastupoval Krista v roli otce*, získával všechno potřebné jak pro život duchovní, tak pro práci a taktéž vykonával všechno, každou svou aktivitu v komunitě a prostřednictvím komunity. Stabilita byla základem pro život v jednotě zaměřený na Boží chválu a práci.

Augustiniánská komunita spojující řeholní kanovníky od 11. st. a poustevníky od 13. stol., má za model své komunity *společenství v Jeruzalémě*. Osobní chudoba a bratrská láska spolu se společnou střechou, tj. klášter, refektář, dormitorium, společný oděv, modlitba, chór. U premonstrátů a dominikánů, kteří se jimi inspirovali (v jejich konstitucích) termín „společný život“ označuje také jednotu srdcí, která musí být viditelná navenek.

1.3.2 Východisko: otcovství Boží a bratrství Ježíšovo

Dříve než bratrství - společenství, jako ideál života podle evangelia, **František objeví bratra**, konkrétního člověka, ve kterém se mu zjeví Kristus (nejdříve potkává Krista v malomocném „bratru křesťanu“). V člověku - bratru se mu zjevuje **Kristus – bratr**.

Bratrství je tedy u Františka založeno na Kristu, kterého sv. Pavel nazývá „*prvním z mnoha bratří*“ (Řím 8,29).

Díky vztahu ke Kristu – bratru - získává hluboké vědomí univerzálního otcovství Boha. A tedy vědomí, že my všichni tvoříme rodinu Božích dětí – všichni pokřtění, všichni ostatní lidé a všechno stvoření.

Východiskem pro pochopení františkánského bratrství je tedy **otcovství Boha Otce**. Mezi Františkovy zvlášť oblíbené evangelijní texty (např. v NpŘ 22,29,35-37,39 : FP 61) patří Ježíšovy výzvy: „*Když se modlíte, říkejte: Otče náš,*“ (Mk 11,25). „*Jste všichni bratři a nikoho nenazývejte otcem na zemi, protože je jen jediný Otec, ten v nebi*“ (Mk 23,8).

František připisoval zrod svého bratrstva nebeskému Otci, jak svědčí Celano: „*Stále usiloval o to, aby mezi svými syny zachoval pouto svornosti, aby ti, které týž Duch povolal a týž Otec zplodil, žili také v lůně téže matky v pokojné jednotě*“ (2Cel 191: FP 777). Matkou František míní církev, a to i církev v malém, tedy bratrské společenství. Opět Celano připomíná Františkovu výzvu k bratrské lásce:

„Chci, aby se moji bratři chovali **jako synové jedné matky**, a prosí-li některý o hábit, provaz nebo cokoli jiného, má mu to druhý dát. Knihy a vše ostatní potřebné mají mít společné. Ba jeden má druhého nutit, aby je přijal“ (2Cel 180: FP 766).

Bratři jsou tedy pro Františka **darem Otce**, jak si sám připomíná v *Odkaze* (FP 116), když říká: „*Pán mi dal bratry*“. Vědomí, že bratři jsou zrozeni Otcem i jako společenství a že jsou mu dáni jako dar, je pro Františka skutečností i tajemstvím, které kontempluje.

František má mimořádnou jistotu v tom, že **Kristus je živým centrem jeho fraternity**. Mezi jeho oblíbené evangelijní věty patří mj.: „*Všude, kde jsou dva nebo tři spojeni v mém jménu, jsem já uprostřed nich.*“ (Mt 18,20). „*Hle, já jsem s vámi až do konce světa*“ (Mt 28,20 v NpŘ 22,29,35-37,39 : FP 61). Kristus je ve společenství také při slavení eucharistie a také platí, že „*Kristus přebývá vírou v jejich srdcích, když jsou zakořeneáni a upevněni v lásce*“ (Ef 3,17).

Stejně jako přítomnost Kristovu vnímá František **přítomnost sv. Ducha**, nestvořené lásky. Je to On, kdo „inspiruje“ a „pomazává“ bratry, bydlí v nich a sjednocuje je „duchovně“. Díky tomuto „svatému působení“ Ducha se stávají bratřimi a sestrami duchovními, tedy ne podle těla, ale podle ducha. František měl v úmyslu jmenovat DS ve své

řeholi generálním ministrem bratrského společenství, jak svědčí Celano, ale „tato už byla zatím potvrzena“ (srov. 2 Cel 193).

1.3.3 Model františkánské fraternity: Ježíš a apoštolové

Ve Františkových ani Kláříných spisech **nenajdeme jedinou zmínku o prvotní komunitě v Jeruzalémě** (pouze, když se ustálil život v konventech, cítila se potřeba motivovat ke společnému životu a biografové tyto odkazy užívají též).¹²

František ve svých spisech mluví stále o **fraternitě**. V obou řeholích, Závěti a Listu řádu celkem **10 x**. Slovo **bratr, bratři** se zde nachází **179 x**. U Kláry podobně: sestra 60x v řeholi, 17x v Závěti, 18x jinde.¹³

1.3.4 Povolání menšího bratra = být bratrem a matkou

Může nás překvapit, že ve Františkových spisech nenajdeme ani jednu přívlastek „otec“ připisovaný Františkovi nebo někomu z bratří. Zato se zde vícekrát objevuje přívlastek „matka“. Lze mluvit o františkánském povolání jako o **povolání mateřském či bratrském místo otcovském**.

Pouto lásky mezi bratry má připomínat vztah mezi matkou a dítětem či mezi sourozenci, spíše než mezi otcem a syny. Zvláště to vyniká v **Řeholi pro poustevny**, kde představený v roli Marty je jmenován matkou a kontemplující bratři v roli Marie jsou nazýváni syny s tím, že po etapách se toto zařazení střídá (srov. Řpou: FP 136-138).

Podobně si počínaly sestry u sv. Damiána. Přesto **sv. Klára**, když mluví o Františkovi, nazývá jej svým otcem. Je to právě Klára, která Františkův požadavek lásky vyjadřuje s delikátností matky: „*Během studených nocí procházela ložnicí, aby svýma rukama láskyplně přikrývala sestry, které spaly*“ (*Proces 2,6, LegKl 38*).

V NpŘ čteme:

„Ať každý miluje a živí svého bratra jako miluje a živí matka své vlastní dítě, ve všech věcech, tak jak k tomu Bůh dává milost... jestli matka živí a miluje své fyzické dítě, oč pečlivěji musí milovat a živit každý svého bratra duchovního“ (*NpŘ 9: FP 32*).

Zatímco termín „živit“ v citované pasáži označuje realismus lásky, výraz „Bůh mu dá milost“ zdůrazňuje nadpřirozený původ této skutečnosti. Spojuje se tady láska bratrsko-mateřská ve smyslu duchovním.

Podobně v PŘ je mateřský charakter bratrské lásky silně zdůrazněn kontrapozicí mezi synem tělesným a bratrem duchovním:

„A ať jsou kdekoli, ať se ukazují bratrsky mezi sebou a každý ať projeví s důvěrou druhému svoje potřeby, protože jestli **matka** živí a miluje své dítě tělesné, s o co větším citem musí **každý** milovat a živit svého duchovního bratra“ (*PŘ 6: FP 91; srv. ŘKl 8,9: FP 2798*).

O první Františkově komunitě jsou zachována tato **svědectví**:

„Miloval jeden druhého s hlubokým citem a navzájem si sloužili a zajišťovali vše potřebné, tak jak by to dělala matka se svým jediným synem, kterého něžně miluje. Takový byl cit, který jim hořel v srdci...“ (*Leg 3dr 41: 1446, srv. AnPer 25: FP 1516*).

¹² Např. *Leg3dr 43* (FP 1450), taky Jakub z Vitry: FP 2206.

¹³ Srov. L. IRIARTE, *Vocazione...*, 162.

1.3.5 Fraternalita jako rodina

František odpovídá na Ježíšovu výzvu „*Vy všichni jste bratři*“ (Mt 23,8) a ve svých spisech používá pro své společníky označení **bratr** nebo také **domesticus** (tj. domácí, člověk ze společného domu, člen rodiny).

Povolání k bratrství, mající mateřské rysy se tedy ve Františkově podání vyjadřuje požadavkem **chovat se k sobě jako „členové Boží rodiny“** (*domestici Dei*, Ef 2,19). Termín „domestici = domácí“ si František půjčuje od sv. Pavla: „*Dokud máme ještě čas, prokazujme dobro všem, zvláště těm, kdo vírou patří do stejné rodiny*“ (*ad domesticos fidei*, Gal 6,10). František ví, že sebe i své bratry může považovat za ty, kdo se „*zrodili ne z krve, ani z vůle těla, ale z Boha*“ (Jn 1,13). Proto může v Řeholi vznést požadavek: „**A kdekoli bratři jsou nebo se setkají, ať se k sobě chovají jako v rodině**“ (*sicut domestici*, PŘ 6: FP 91). Celano dosvědčuje:

„Stále usiloval o to, aby mezi svými syny zachoval pouto svornosti, aby ti, které týž Duch povolal a týž Otec zplodil, žili také v lůně téže matky v pokojné jednotě. Starší měli být jedno s mladšími, bratrskou srdečností měli být moudří spojení s prostými, poutem lásky měli být spojení přítomní s nepřítomnými“ (2Cel 191: FP 777).

Rodinná jednota, o kterou František usiloval, se projevuje ve **vzájemném sdílení darů**:

„Náš rád je obrovským shromážděním a takřka všeobecným sněmem, který se schází z celého světa pod jedním způsobem života. Moudří na něm mají prospěch z toho, co náleží prostým, protože vidí, jak nevzdělaní muži zaníceně milují a usilují o nebeské – a ti, kteří nejsou poučeni lidmi, z Ducha sv. rozumějí duchovním věcem. Na sněmu využívají i prostí toho, co je moudrých, protože vidí, jak slavní mužové, kteří by mohli ve světě žít slávyplný život, ponížili se ke stejnému životu jako oni. A z toho svítí krása této šťastné rodiny, jejíž pestrá ozdoba se Hospodáři velmi líbí“ (2Cel 192: FP 778).

Obraz řádu jako rodiny podtrhuje i **Františkova představa sebe sama jako matky, která rodí syny** „*za větších bolestí než se rodí děti na svět*“ (2Cel 174: FP 760). Bonaventura nazývá Bernarda prvorozeným Františkovým synem (LegM 3,3: FP 1053) a ostatní bratry „*potomstvem, které zrodil*“ (LegM 9,6: FP 1071). Sám František se před papežem Inocencem III. představuje v **podobnosti o chudé krásné ženě**, kterou si zamiloval velký král a zplodil s ní překrásné syny. Celano tuto scénu vysvětluje:

„Touto ženou byl František, protože zplodil mnoho znamenitých synů. Pouští je svět, v jeho době neobděláný a neúrodný v umění ctností. Statečným a nádherným pokolením synů je ctnostmi zdobené množství bratří. Králem je Syn Boží, kterému se svatou chudobou podobají. U stolu tohoto Krále se živí, aniž by se pro svou prostotu rděli; cele oddání následování Krista živí se almužnami a jsou přesvědčeni, že výsměch světa jim zjednává slávu“ (2Cel 17: FP 603).

František byl rád **nazýván matkou** (2Cel 237). Chtěl, aby se jako matka choval bratr Eliáš (1Cel 98), sám se jako matka choval ke svým bratrům, např. vůči Lvovi, jemuž píše něžný dopis: „*Tak ti říkám, můj synu, jako matka...*“ (List Lvovi 2, další citace 2Cel 180-191).

Mateřská láska Františkova se šířila také **za hranice komunity**, aby objala celé lidstvo a celé stvoření. František citlivě **respektuje rodinné vztahy svých bratří**. a povyšuje je na evangelijní úroveň. Rodičům Jana Prostého, kteří nařikali nad jeho odchodem k menším bratrům, říkal: „*Nemusíte být z toho smutní, ale spokojeni... Budete z toho mít výhodu pro duši i pro tělo. Jeden totiž je ten z vaší krve, který vzdá čest Bohu a od nynějška všichni naši bratři budou vašimi syny a bratry.*“

Matku každého bratra považoval vždy za „naši matku“ (2 Cel 91) a **svou matku** (LegPer 56). Tato láska nesmí být pouhým citem, musí se konkrétně vyjádřit skutkem. Tento nárok má František i Klára (NpŘ 11,3-6, ZávKl 59). V Chvalozpěvu stvoření, zatímco všem přiřazuje označení „bratr, sestra“, nechává jednu chválu naší **matce zemi**.

1.3.6 Ideální bratr

Františkova komunita nebyla zdaleka homogenní, jak by se mohlo na první pohled zdát. Vedle Bernarda byl Egidio, vedle Silvestra Ginepro, vedle Massea Rufin, nebyla možná kombinace více kontrastní! František však ve své udivující taktice, ve veselosti sobě vlastní **zdůrazňoval vždy na každém lepší stránku** a vytvářel z nich jednotlivě prototyp ideálního menšího bratra. Když František mluví o **ideálním menším bratru**, je si velmi dobře vědom, jak obdarování jednotlivých bratří tak i jejich limitů. Když je vykreslen ideálního menšího bratra v *Zrcadle dokonalosti* 85 (FP 1782), utváří jeho obraz **to nejlepší, co bylo možné najít u všech svých bratří**:

„Blažený otec (...) často přemýšlel, jakými zásadami i ctnostmi by měl být ozdoben menší bratr. Říkával, že ten by byl dobrým bratrem menším, kdo by žil podle zásad těchto jeho svatých bratří: Aby měl víru bratra Bernarda v dokonalé míře a zároveň i jeho lásku k chudobě; prostotu a nevinnost bratra Lva, který byl vskutku svatý a neporušený; zdvořilost bratra Angela, který byl dříve rytířem a když vstoupil do řádu, byl velmi ušlechtilý a laskavý. Urostlý postavou, citem pro krásu a vybranou i plynulou výmluvností slul bratr Matouš (Maseo). Povznesenou myslí v patření na Boha až k nejvyšší dokonalosti, vynikal bratr Jiljí; neúnavnou a ctnostnou píli měl bratr Rufin, který se i ve spánku modlil a když něco pracoval, při všem byla jeho mysl u Hospodina. Aby menší bratr měl stav dokonalé trpělivosti bratra Jalovce, ke které došel úplným zřeknutím se vlastní vůle v nejvyšší touze následovat Krista (...), sílu těla i ducha bratra Jana, který byl nazýván ‚Lodate Dio‘, protože neustále říkal: ‚Buď Pán pochválen‘ (...). Měl by mít lásku bratra Rogera (...), nepokoj bratra Lucida, který byl velmi nestálý a nevydržel v žádném klášteře déle než měsíc. To proto, že když se mu začalo někde líbit, hned říkal: ‚Místo našeho pobytu není tady, ale na nebesích.‘“ (Podobně mluví i *1Cel* 102).

1.3.7 Rovnost mezi bratry

Typickým znamením Františkovy skupiny bylo spontánní **vědomí „my“** – také ohledně zodpovědnosti. František se takto vyjadřuje v *NpŘ*, v *Závěti* a v dopisech a ještě více pak **Klára** považující se za sestru mezi sestrami a **užívající pouze 1. os. mn.č.**

Nedělání rozdílů ve společenství je novota velmi výrazná, vyjadřující „odchod ze světa“, vzhledem k němuž žije komunita rozdílně. František zdůrazňuje často jednotu ducha (*2Cel* 191, 204). Stejně tak i Klára. Toto **nerozlišování stavů, z nichž bratří a sestry pocházejí, je neslýchané**, zvláště bereme-li na vědomí skutečnost, že rozlišení na *maiores a minores* v tehdejší Assisi bylo samozřejmé. Nemluvě o *služebnících* zrušených v Assisi kolem r.1212. Do klášterů zatím mohli vstupovat pouze ti, kdo měli vznešený původ a jen ti se mohli stát mnichy. Ostatní byli přijati jako tzv. *conversi* (*konvrši*), vědomi si jisté diskriminace, která byla považována za přirozenou, stejně jako rozdílné oblečení.

Totéž platilo pro mnišky. **Klára** měla před očima dva stávající modely: ženskou benediktinskou komunitu a augustiniánskou, méně mnišskou. V těchto klášterech ještě více než v mužských byla zajištěna ekonomická jistota, stejně jako sociální rozdělení mezi *mniškami* a *conversami*. Existoval také nový model tzv. *bekyní* – ženská větev od humiliátů, věnující se modlitbě a charitativním skutkům lásky.

Sv. Hildegarda žijící jedno století dříve než Klára, napsala v odpovědi těm, kteří toto rozlišení nemohli pochopit:

„A kdo by dal dohromady do jednoho stáda, do jedné stáje, bez rozlišení býky, osly, ovce a kozy? Proto také my musíme pevně zachovat přísné rozlišení (...). Bůh sám ustanovil toto rozlišení ve svém lidu, nejen na zemi, ale také v nebi.“¹⁴

¹⁴ IRIARTE, 168.

U sester sv. **Kláry** však jediné rozlišení bylo na ty, které **umějí číst** a ty, které neumějí a ty, které **neslibují klauzuru**, ale patří plně do komunity (externí sestry). Benedikt XII, cisterciák, r.1336 nařídil, aby externí sestry byly nazývány sestry služebné, slibovaly klauzuru a tvořily třídu tzv. *convers*. Reforma sv. Kolety se vrací rovněž k rovnosti sester.

Jakub z Vitry, když popisuje různé modely života, zdůrazňuje **originalitu** jak frant. hnutí obecně, tak a především životní styl těch, které nazývá „**menší sestry**“ (z nich se vyvinul později Třetí řeholní řád). Odlišuje od mnišek žijících v klášteře - podle jeho svědectví Menší sestry žijí v „hospici“, pracují vlastníma rukama tak jako bekyně a humiliátky, ale na rozdíl od nich žijí v ústraní mimo město (srov. První dopis, 8 a 10 z října 1216: FP 2205 a 2207).

Mnozí, kdo svědčí o životě ve Františkově fraternitě, např. Jakub z Vitry v jednom z kázání pro bratry rozlišuje **4 typy bratrů, kteří žijí v konventu**.

Mluví o **prostých bratřích laicích**, kteří pro druhé pracují vlastníma rukama nebo pro všechny sbírají almužnu. „Jiní jsou **slabí a nemocní** a nejsou s to pracovat ani nosit břemena druhých, ani nemohou konat velká pokání, velké kajícínosti. Ale nesmějí pochybovat o Božím milosrdenství: **čím méně mají vlastního, tím více získávají z námah druhých**. A toto jsou **plody společenství svatých, zvláště těch, kdo Pánu slouží v jedné rodině, protože jejich zásluhy jsou společné všem**...Opět jiní jsou **schopni námah** a věnují se meditací, čtení a modlitbě (...). Jiní chodí **kázat** a účinně se starají o spásu duší“ (FP 2258).

František nedělal rozdíly mezi kleriky a laiky, obával se však, že k pýše by mohlo vést **studium**. Ilustruje to příběh o novicovi, který Františka žádá o žaltář: „*Až budeš mít žaltář, budeš toužit a budeš požadovat celý breviář. A až budeš mít celý breviář, zasedneš do katedry jako velký prelát a poručíš svému bratru: donec mi breviář*“ (LegPer 73).

František také chtěl, aby **v čele fraternity stáli prostí bratři**. „*Říkával: Bůh nedělá rozdíly mezi osobami. Generální ministr bratrstva, kterým je Duch svatý, spočívá stejně nad chudým i nad prostým. Tato slova se však v řeholi neobjevují, protože tato už byla zatím potvrzena*“ (2Cel 193). Nicméně Františkovi nástupci vylučovali laiky z vedení řádu a mnohdy zaváděli způsoby podobné mnišským. Všechny reformy, které se v řádu objevují, vedou ke znovunastolení rovnosti chtěné Františkem.

1.3.8 Role autority ve společenství

Všichni bratři jsou si navzájem rovni a platí to i o představeném. Aby František zabránil tomu, že se představení budou považovat za něco víc než ostatní bratři, nazývá je v řeholi **ministry a služebníky**, sluhy a otroky ostatních bratrů a nechce vědět o žádných titulech: „*A v tomto způsobu života ať se nikdo nenazývá 'převor', ale všichni ať se nazývají prostě 'menší bratři'* (srv. Lk 22,26) *a jeden druhému ať umývá nohy* (srv. Jn 13,14)“ (NpŘ 6: FP 23).

Podobně to opakuje v *Napomenutí*:

„Kdo jsou postaveni nad jiné, ať se chlubí tímto úřadem jen tak, jako kdyby byli určeni k službě mýt bratřím nohy. A zarmoutí-li je, když jsou zbaveni úřadu představeného, víc než kdyby byli zbaveni služby mýt nohy, pak si tím víc naplňují měšec ke škodě pro duši“ (Npm 4: FP 152).

1.3.9 Vzájemné přijetí

„*Přijímejte jedni druhé, jak Kristus přijal vás ke slávě Boží*“ říká sv. Pavel (Řím 15,7). František s Klárou objevili tajemství evangelijního přijetí za bratra: **Každý bratr, každá sestra je dar Boží** (srov. Záv 16, ZávKl 25).

František chtěl, aby bratři měli ve společenství **své místo**, a to nejen v přeneseném slova smyslu. Celano svědčí o tom, že „*napsal na trámy chatrče jména bratří, aby každý při modlitbě nebo odpočinku znal své místo a aby těsný prostor nerušil pokoj ducha*“ (1Cel 44: FP 397; srv. Leg3dr 55: FP 1464).

1.3.10 Radost ve Františkově fraternitě

Svědectví i mimo řád dokládají, že bratři působili navenek tak, jak si František přál:

„Ať se také bratři chrání, aby se navenek neukazovali zasmušili a jako zachmušili pokrytci, spíše ať se jeví veselí, milí a jak se sluší na lidi, kteří se radují v Pánu“ (NpŘ 7: FP 26-27).

Radost vyrůstala ze vzájemné úcty a z jednoty, o kterou prosili i usilovali. Celano o nich říká: „*Jako jedna víra žil v nich jen jeden duch, jedna vůle, jedna láska, ustavičná shoda srdcí, shoda mravů, péče a ctnost, jednota myšlení a lásky v jednání*“ (1Cel 46: FP 402).

Svědectví Angličana Tomáše z Ecclestonu vypovídá o veselosti bratří, kteří se **smáli, když se potkávali, dokonce i v kapli na modlitbě** (FP II. 2447) a pokračuje:

„Jediná věc, pro kterou byli smutní, bylo, když ti, co si byli nakloněni, se museli rozejít. Tak se často stávalo, že bratři doprovázeli ty, kdo odcházeli na dlouhou cestu, a prokazovali si vzájemnou náklonnost, která se měnila v mnoho slzí v okamžiku odloučení“ (FP II. 2449).

Svědectví o radosti bratří přináší také *Legenda tří druhů*:

„Když se sešli, byli plní radosti a veselí, takže se zdálo, že na všechno, co od zlých lidí vytrpěli, zapoměli (...). Milovali se srdečnou láskou a jeden druhému sloužil a krmil jej, jako matka svého milovaného jedináčka. Tak velikou lásku měli, že se jim zdálo snadné i své tělo vydat na smrt nejen pro Kristovu lásku, ale i pro spásu duše nebo blaho svých spolubratří. Tak šli kdysi spolu dva bratři a potkali nějakého zuřivého blázna, který po nich začal házet kamení. Když jeden bratr viděl, že kamení míří na druhého, zastínil ho svým tělem, aby ho chránil nedbaje toho, že sám bude zraněn. Pro lásku, kterou se milovali, byli jeden za druhého ochotni obětovat i život“ (Leg3dr 41-42: FP 1445-1447).

Požadavek radosti ve společenství zaznívá i ze strany církve, např. v již zmiňovaném dokumentu Kongregace pro řeholníky „*Congregavit nos in unum Christi amor*“, kde se zdůrazňuje:

„Konečně se nesmí zapomenout, že **pokoj a radost ze společného života** jsou **znaméním Božího království**. Uprostřed obtíží lidské a duchovní životní cesty a denní šedi patří k onomu království také trochu radosti ze života. Tato radost je plodem Ducha a osvěcuje prostý život i jednotvárnost všedního dne. Bratrství bez radosti je bratrství skomírající. Co ve svém společenství nenacházejí, to budou členové brzo hledat někde jinde. Naopak veselé společenství je velkým darem shůry pro ony bratry a sestry, kteří si to dovedou vyprosít a kteří se s plnou důvěrou v působení Ducha zasazují za své společenství. Tak se stávají skutečností slova Ž 133 »*Jak je dobré a krásné, když bratři bydlí svorně spolu, tam dává Pán požehnání a život navěky*«, »*Neboť když bratrsky spolu žijí, slučují se ve společenství církve, jsou zajedno v lásce a ve společném cíli*« (Sv. Hilarius, výklad Ž 132).

Takové svědectví radosti dodává řeholnímu životu velkou přitažlivost, je pramenem nových povolání a pomocí pro vytrvalost. Je velmi důležité pěstovat tuto radost v řeholním společenství: dovede zaplašit přepracování, dá zapomenout za přílišnou horlivost pro určité věci, může ztlumit příliš ostrý paprsek neustálého zpochybňování vlastní identity a vlastních výhledů do budoucna.

Tak tedy, pořádně společně slavit, popřát si chvíle osobního a společného uvolnění, příležitostně nechat vlastní práce, mít účast na radosti druhého, **smát se vlastním chybám i chybám druhých, být pozorný k potřebám bratra a sestry, spolupracovat v apoštolátu**

vážně a být plný důvěry, s milosrdenstvím brát okolnosti, s nadějí jít vstříc ránu, vždy a všude potkávat Pána: to všechno je posilou pro klid, mír a radost. A stane se to silou pro apoštolskou činnost.

Radost je zářícím svědečtím řeholního společenství, které žije podle evangelia. Vždyť radost je cílem nelehké, ale vždy možné cesty, je-li provázena modlitbou: »V naději se radujte, v soužení buďte trpěliví, v modlitbě vytrvalí« (Řím 12,12)“ (CNChA 28).

1.4 Požadavky na představeného

1.4.1 List ministrov: FP 234-239

O Františkově velkém pochopení pro bratry a realitu života komunity svědčí jeden z jeho listů určený neznámému ministrovi bratří (někteří v něm chtějí vidět bratra Eliáše nebo Petra Cattaniho, nic tomu však nenapovídá); jisté je, že to byl některý z provinčních ministrů, jak říká poslední věta: „*Tento list, aby se mohl lépe zachovávat, měj u sebe až do svatodušní kapituly*¹⁵, kde budeš se svými bratry“. Jde tedy o ministra majícího Františkovu důvěru, neboť v listu je patrná atmosféra bratrského vztahu.

Z listu je zřejmé, že ve **fraternitě jsou problémy, těžkosti, napětí** a adresát listu má v úmyslu opustit úřad ministra a stáhnout se do poustevny. František vystupuje se vši svou laskavou autoritou a povzbuzuje ministra, aby ve své službě vytrval:

„Pokud mohu, říkám ti k prosbě tvé duše toto: všechno, co ti brání milovat Boha, tvého Pána a všechny, kteří ti dělají těžkosti, ať jsou to bratři nebo jiní lidé, to všechno máš pokládat za **milost**. Taková ať je tvá vůle a ne jiná. To považuj za pravou poslušnost vůči Pánu Bohu i mě, neboť jsem pevně přesvědčen, že v tom spočívá pravá poslušnost. A miluj ty, kdo ti dělají těžkosti. A nesmíš od nich nic jiného chtít, než kolik Pán ti dá. A právě v tom je miluj a nepřej si, aby byli lepšími křesťany jen kvůli tobě. A to ti buď milejší než život v poustevně“.

František si je vědom břemena zodpovědnosti, které leží na ministrov. Čekali bychom, že bude mít pochopení pro touhu ministra odejít do poustevny, že s ním bude mít soucit, bude chtít zasáhnout v komunitě proti zlým bratřím. Překvapivě neslyšíme nic z toho. František je velmi náročný, jak vůči sobě, tak i vůči bratřím ministrům. **To nejdůležitější je Boží vůle a tou v této situaci je, aby ministr zůstal sloužit svým bratřím.** Proto vše, co nyní je s touto službou spojené jako obtížné, má chápat jako milost. Je-li ve vůli Boží, přijme-li ji za svou, pak může všechny události přijmout k užítku své duše jako milost. Vše, i to, co mu brání milovat Boha, i to, co mu brání milovat ty, kteří mu dělají těžkosti, kteří ho napadají. František povzbuzuje bratra ministra, aby jeho vůle přilnula kvůli Boží, neboť v tom je pravá poslušnost. **Podstatou poslušnosti je totiž být ve vůli Boží.** Proto po něm chce, aby miloval ty, kdo mu dělají obtíže. A nemá od nich očekávat nic víc, než kolik dá Pán - nemá chtít nic pro sebe, nemá ani chtít, aby byli lepšími křesťany jen kvůli němu. Jen kolik bude Bůh chtít. To, co má ministra zajímat, je, aby miloval všechny své bratry, ať už jsou dobří nebo zlí. Byť by byl život v poustevně chvályhodnou změnou v životě ministra, na kterou by měl nárok, kterou by bylo jindy třeba mu doporučit, František tuší, že **v této situaci chce ministr do poustevny utéci před těžkostmi své služby.** Bůh po něm ale nechce pobyt v poustevně.

Františkův list pokračuje:

¹⁵ Podle K. Essera (*Gli scritti...* 282-284) byl list napsán dříve než *NpŘ*. G. Salini však klade jeho sepsání až po *PŘ* 1223 (srv. TFS 108, s.12).

„A podle toho chci poznat, že miluješ Pána a mne, jeho služebníka i tvého, když budeš takto jednat: totiž aby nebyl ani jeden bratr na světě, i kdyby třeba nejtěžšího hříchu se dopustil, který by ti přišel na oči a musel pak odejít bez tvého slitování, pokud slitování hledal (aby až pohlédne do tvých očí, nikdy neodešel bez tvého milosrdenství, jestliže milosrdenství hledal); a kdyby milosrdenství nehledal, **zeptej se ho sám, zda nechce milosrdenství**. A i kdyby potom tisíckrát před tvýma očima zhřešil, miluj ho více než mě, abys ho přitáhl k Pánu. A s takovými měj vždy slitování“.

František se vědomě staví do role autority vůči bratru ministrovi. Poslechnout Františka znamená poslechnout Boha. Poslechnout znamená vyjádřit lásku. František si uvědomuje náročnost svého požadavku, ale je velmi přímý a chce, aby láska ministra měla konkrétní rysy v chování ke konkrétnímu bratru. Poznáváme zde šíři Františkovy lásky i touhu, aby této lásky dosáhli všichni jeho nástupci ve službě ministra. Za příklad bratra, kterého má ministr milovat, uvádí toho, který by se dopustil **nejtěžšího možného hříchu** (který by zhřešil, jakkoli velice by mohl zhřešit) a kdyby takový bratr byl jediný na světě, má ministr jít za ním a nabídnout mu milosrdenství. A má to udělat, i kdyby takto hřešil před jeho očima, **i kdyby takto zhřešil tisíckrát**. A má ho mít rád více než Františka – vždyť milovat ty, které obdivujeme, kdo jsou nám příkladem, kterým za mnohé vděčíme, není nijak obtížné – František si je vědom toho, že jej mají bratři rádi. Požadavek zde vznesený, totiž aby hřešícího bratra měl ministr raději než Františka, je požadavek lásky, která má božský charakter. Je to způsob, jakým nás miluje Bůh: aniž si to zasloužíme. I když jsme hříšní. Protože Bůh miluje i nevděčné a zlé (srov. Lk 6,35). František klade ministrovi na srdce, že má mít starost o spásu duše svěřených bratří. Motivem k lásce vůči nim má být jedině: „abys je přitáhl k Pánu“. Tedy ne proto, aby byli lepšími kvůli němu. Nesmí zneužít své autority, chtít získávat oblibu u bratří, kdyby chtěli být lepšími jen, aby se mu zalíbili; **mají být lepší kvůli Pánu**. A to je jediný důvod, proč má mít ministr hřešící bratry raději než Františka.

František k tomu říká velmi přísně v Nap 17 (FP 166), že „*hřeší ten člověk, jenž požaduje od svého bližního víc než sám chce dát Pánu Bohu*“ (srov. Mt 18,23-35).

Slovo, které se v tomto odstavci 4x opakuje, je „**milosrdenství**“ (*miser cordia*, hebr. *chesed, rahamín, rehem* - mateřské lůno - typický postoj Boha, který znamená věrnost, spolehlivost, ale také dobrotu a až mateřskou něžnost). Milosrdenství je klíčem správného čtení tohoto listu a také chování bratra ministra. Vždyť „*kde je milosrdenství a rozlišování, tam není ani přehánění ani zatvrzelost*“ (Npm 27: FP 177; překlad CVP: „*kde je milosrdenství a zdrženlivost, tam není nestřídmost ani tvrdost*“).

Zajímavé je Františkovo zdůraznění bezprostředního kontaktu představeného a bratra. Aby se nestalo, že by bratr přišel představenému na oči a musel odejít bez jeho slitování („*aby až pohlédne do tvých očí, nikdy neodešel bez tvého milosrdenství, jestliže je hledal*“). Jsme-li milosrdní, naše vnitřní rozpoložení prozrazuje i naše **tvář**. Naše **laskavost** má být **patrná už na očích**; ani by nemělo být třeba nic říkat, mělo by stačit: až pohlédne do tvých očí, aby nikdy neodešel bez tvého milosrdenství, jestliže milosrdenství hledal. A toto se může opakovat třeba tisíckrát.

Druhá část dopisu je patrná **změnou stylu**. František, citlivý vůči ministrovi, když jej povzbuzuje s laskavou pevností, nyní mluví velmi **prakticky**, téměř právně, když vypočítává zvláštní případy, kdy se má milosrdenství prakticky uskutečňovat:

„Kdyby některý bratr byl sveden zlým nepřítelem a smrtelně zhřešil, je pod poslušností povinen obrátit se ke svému kvardiánu. A všichni bratři, kteří by o jeho hříchu věděli, ať ho nezahanbují nebo mu to nevyčítají (ať se ho nestraní), naopak ať jsou k němu velmi milosrdní a drží ve velké tajnosti hřích svého bratra, protože lékaře nepotřebují zdraví, ale nemocní (srov. Mt 9,12). Jsou také pod poslušností povinni poslat ho s doprovodem ke

svému kustodovi. Kustod ať se o něj sám milosrdně postará, jak by si sám přál, aby bylo o něj postaráno, kdyby byl v podobné situaci“.

V této části listu se mluví i o povinnosti bratra, který hřeší, a bratří, kteří jsou jeho hříchu svědky nebo se o hříchu dozví. I to je otázkou poslušnosti, povinnost jít za svým představeným. **Požadavek milosrdenství** vyjádřený nejprve vůči ministrovi se nyní rozšiřuje **na všechny bratry** (kdo by se o jeho hříchu dozvěděli). Mají být k němu „velmi milosrdní“ a mají držet „ve velké tajnosti hřích svého bratra“. Opět se zde opakuje Františkovo zlaté pravidlo mezilidských vztahů, převzaté z horské řeči: jaké milosrdenství bys chtěl zažít vůči sobě, takové poskytni svému bratru.

„Kdyby upadl do lehkého hříchu, ať se vyzpovídá svému bratru, který je knězem; a není-li tam kněz, ať se vyzná svému bratru, dokud nenalezne kněze, který by mu dal svátostné rozhřešení, jak bylo řečeno. A ti nemají ať nemají moc uložit mu jiné pokání než toto: **jdí a už nechtěj hřešit** (srov. Jn 8,11)“.

Každý bratr, který se dopustí hříchu, byť sebemenšího, má se kát. Má tedy svého skutku litovat. To se má projevit i v jejich vnějších gestech vyznání před kterýmkoli bratrem, není-li kněz přítomen. Tento požadavek František vyjádřil již v *NpŘ* 20: FP 53. Když se někdo nechtěl vyznat ze svých hříchů, když je nechtěl přiznat, František to považoval za ďábelské pokušení (srov. *2Cel* 28: FP 615 o bratru, který se nechtěl zpovídat; *2Cel* 97: FP 684 o Františkově zvyku prozradit na sebe každou nedokonalost).

Františkův požadavek milosrdenství uzavírá list, když připomíná těm, kdo mají ukládat pokání, že nemá být jiné než povzbudit kajícího aby už nehřešil (nechtěl hřešit).

1.4.2 Vztah k nemocnému bratru (na těle nebo na duchu)

Láska vůči nemocnému bratru je první povinností komunity. František „*cítil v sobě všechny bolesti nemocných a utěšoval je slovy útěchy, když jim nemohl pomoci jinak*“ (*2Cel* 175). V *Napomenutí* 25 považuje za blahoslaveného služebníka toho, „*který miluje svého nemocného bratra, jenž mu to nemůže vrátit, stejně jako miluje zdravého bratra, jenž mu to může vrátit*“. Vůči nemocnému bratru se všichni mají chovat tak, jak by oni chtěli, aby bylo slouženo jim samým. **Nemocný bratr** ze své strany má ukazovat **přijetí vůle Boží** a přijetí bratrské pozornosti, aniž by se stal příliš náročným a vybíravým (srov. *NpŘ* 10,1-8, *PŘ* 6,11).

Podobně **Klára** nabádá v řeholi (ŘKl 8), že „*všechny sestry jsou povinny o nemocné sestry tak pečovat a jim sloužit, jak by si přály aby se jim sloužilo, kdyby byly nemocné*“. Z procesu kanonizace víme, jak dokonale praktikovala to, oč v řeholi žádala (srov. Proces např.1,12; 2,1; 4,7). Když nemohla už nic víc udělat, značila sestry křížem a naléhavě prosila Pána, aby je zbavil trápení. Svědkyně vypovídaly o mnoha uzdraveních po přímlově blažené Kláry.

František i Klára, sami nemocní, dávali příklad v souhlase s vůlí Boží v pokoji a radosti uprostřed bolestí. František přidává ke sloce o odpuštění: „*...kteří snášejí nemoci a utrpení v pokoji, neboť Ty, Nejvyšší, jim budeš korunou*.“

Nemocní duchem zasluhovali pozornost a **respekt ještě větší**. František byl delikátní a citlivý k bratřím, kteří byli pokoušeni nebo byli obětmi psychických **depresí**. Jak svědčí Celano, znal umění vytušit jejich stav a uvést do jejich srdcí radost a pokoj, srov. např. *2Cel* 42: FP 627 příběh o bratru trápeném pokušeními, který si přál alespoň **kousek světcova nehtu**, nebo *2Cel* 110 o bratru trápeném duchovními **pokušeními**, která světec sám rozpoznal a přikázal zlým duchům „*neútočit na jeho bratra*“. O Františkově přístupu svědčí znovu Celano:

„Ale ještě s větší trpělivostí se věnoval a pomáhal oněm chorým, o nichž věděl, že kolísají jako malé děti sem a tam, že jsou trápeni pokušeními a sklíčení na duchu. Kde neviděl

nebezpečí, varoval se tvrdého kárání a šetřil metlu, aby šetřil duši. Říkával, že úkolem představeného, který je otcem a ne tyranem, je předcházet příležitostem ke hříchu u bratří a nenechat padnout toho, kdo po pádu jen těžko povstává“ (2Cel 177: FP 763).

V řeholi nařizuje, aby jak ministři, tak ostatní bratři se vyhýbali rozčilovat se nebo být mrzutými pro hřích nebo špatný příklad bratra: „*Hněv, mrzutost a rozladění škodí bratrské lásce, zatímco ať mu duchovně pomáhají, jak jen mohou nejlépe, protože ne zdraví potřebují lékaře, ale nemocní*“ (Mt 9,12 – NpŘ 5,10, PŘ 7,5).

Zvlášť významný v tomto ohledu je již zmíněný **dotpis ministřovi**, v němž František žádá pochopení a lásku bez hranic pro bratry, kteří upadli do omylu. Mimo jiné říká: „*Všichni bratři, kteří vědí, že nějaký bratr zhřešil, ať ho nezahanbují a nepomlouvají ho, nýbrž ať užijí milosrdenství a drží ve velkém tajemství hřích jejich bratra.*“

Podobně **Klára** chová vůči každé sestře, trpící na duchu, city vlastní matce: „*Jestli některá uvidí sestru trpět pokušením nebo nějakým soužením, ať ji ve skrytosti přivolá a se slzami ať ji těší a ať se jí vrhá k nohám*“ (Proces 10,5). Na mnoha jiných místech v *Procesu* se uvádí, jak byla soucitná s těmi, kdo trpěly depresemi. Když bylo nezbytné, vybízela, aby sestry naléhavě prosily Pána, ať disponuje srdce trpící sestry k pokání. Nicméně ať představená i sestry jsou pro její hřích spíše zarmouceny, protože hněv a rozrušení brání lásce v nich i v druhých (srov. *ŘKl 9,1-5*: FP 2801nn).

1.5 Františkův způsob observance

František porušuje ochotně půst kvůli nemocným a slabým, srov. 2Cel 22: FP 608 a 175-6: FP761-2. František se cítí velmi svobodný vůči normám a konvencím. Říká : „*V čase jisté nutnosti ať bratři disponují potřebnými věcmi tak, jak jim k tomu Pán dá milost, protože v nouzi zákon neplatí*“ (NpŘ 9,20)

Podobně **Klára**: „*Když některé sestře její příbuzní nebo jiní lidé něco pošlou, má abatyše dovolit, aby to dotyčná dostala. Když to ta sestra potřebuje, může to použít, jinak to má v lásce dát potřebné sestře. Kdyby jí poslali peníze, má jí abatyše po poradě s rádkyněmi sama zaopatřit to, co potřebuje*“ (ŘKl 8,5-6: FP 2796).

U Františka nacházíme rovněž **jiný pohled na mlčení než bylo zvykem**. Mlčení má sloužit modlitbě a soustředění, ale nesmí bránit spontaneitě a radosti ze společného života. Bratři mají zachovávat mlčení v míře, v jaké jim Bůh dá k tomu milost (NpŘ 11,1: FP 36), podobný výraz najdeme v pravidlech pro poustevny: „*Ať se snaží zachovávat mlčení*“ (FP 137). Důvodem k tomu, sledujeme-li kontext, není nic jiného než láska. Někteří mají milost mlčení už habituální (Silvestr, Bernard, Egidio), jiní naopak přispívají ke společnému veselí svatými rozpravami (Ginepro).

Ženská komunita u sv. Damiána zachovávala v prvních třech letech disciplínu podobnou té, kterou dal František bratřím žijícím v poustevnách. **Řehole Hugolinova** z r. 1219 pod cisterciáckým vlivem nařizuje „*damianitkám*“ **trvalé mlčení**, tj. nemohly mluvit mezi sebou bez dovolení abatyše. Toto zavazovalo všechny, zdravé i nemocné (Řeh. Hug. 3). Následná **řehole Inocence IV zachovává celou přísnost trvalého mlčení**. Sestry musí používat znamení na způsob cisterciáků. Toto bylo velmi pečlivě zachováváno, jak svědčí *1Cel 20*: FP 352 Když se konečně podařilo **Kláře** dát svému společenství **františkánskou formu života, ruší trvalé mlčení** a omezuje je na místa a časy, v nichž je zvláštní důvod, aby byly zachovávány. Nicméně je jedno **místo, v němž zákaz mluvení musí být úplně zrušen pro větší dobro lásky: infermerie – nemocnička**, v níž „*aby byly potěšeny a aby se mohlo sloužit dobře nemocným, je vždy dovoleno sestrám, aby mluvily podle rozlišení*“. Klára, přestože žije v kontemplativním klášteře, ví, že slovo je nutné pro zachování osobní i

komunitní harmonie: „*Mohou mluvit vždycky a všude, krátce a potichu, jeli-to nutné*“ (ŘKI 5,1-4: FP 2783).

1.6 Poslušnost ve společenství

V **Napomenutí 3** nazvaném „*O dokonalé poslušnosti*“ František říká:

„Ten člověk **opouští všechno**, co má a ztrácí své tělo, který sám sebe v poslušnosti zcela vydává do rukou svého představeného¹⁶ a cokoli dělá a říká, o čem sám ví, že to není proti vůli představeného a pokud je dobré to, co činí, to je pravá poslušnost. A kdyby podřízený viděl, že něco je pro jeho duši lepší a užitečnější než to, co mu nařizuje představený, ať to své dobrovolně obětuje Bohu; a místo toho ať se snaží splnit to, co chtěl představený. Neboť toto je **poslušnost z lásky**.

Pokud by však představený nařizoval něco, co by bylo proti jeho svědomí, i kdyby ho neposlechl, přece ať ho **neopouští**. A jestliže by od některých byl za to pronásledován, ať je **ještě více miluje kvůli Bohu**, neboť kdo spíše vydrží pronásledování než aby se chtěl od bratří oddělit, zůstává skutečně v dokonalé poslušnosti, neboť **dává svůj život** za své bratry.

Jsou totiž mnozí řeholníci, kteří pod záminkou, že vidí věci lepší než to, co jejich představení nařizují, se ohlížejí zpět a **vracejí se ke zvratkům vlastní vůle**. Jsou to vrazi a svým špatným příkladem uvádějí v záhubu mnoho duší“ (FP 151).

Neposlušný bratr se sám vylučuje ze společenství a je dokonce postihován **zlořečením**: „*Všichni bratři, kteří sejdou z cesty přikázání Páně a potloukají se po světě bez poslušnosti, ať vědí, že bez poslušnosti jsou zlořečeni, dokud se tohoto hříchu nezbaví*“ (NpŘ 5: FP 21).

František, který je obvykle velmi milosrdný vůči hříšníkům, je zde **nebývale přísný – jde totiž o sám základ bratrského společenství**:

„...ty bratry, kteří by to nechtěli zachovávat (řeholi a hodinky), neuznávám však za katolíky a za své bratry; nechci je ani vidět, ani s nimi mluvit, dokud nezmění názor: to říkám i o všech ostatních, kteří se nevázaně potulují a nedbají řeholní kázně...“ (Lřád 6: FP 229-230).

Protože si je František vědom, jaký význam má poslušnost nejen pro růst společenství, ale i pro spásu jednotlivých bratří, předepisuje tomu, kdo složí sliby, že nesmí „*potulovat se mimo poslušnost (...) neboť podle svatého evangelia (Lk 9,62) nikdo, kdo položí ruku na pluh a ohlíží se zpět, není způsobilý pro Boží království*“ (NpŘ 2: FP 7). V **Npm 23** František nazývá **blahoslaveným** toho služebníka „*kteří se mezi svými podřízenými chová tak pokorně, jako by byl mezi svými pány*“. A stejně tak nazývá **blahoslaveným** toho služebníka „*nad kterým stále visí metla pokárání*“.

Bratři mají **vyhledat svého představeného** s důvěrou kdykoli mají **těžkosti**:

„Nemohou-li bratři v některých místech zachovávat náš život, ať se co nejrychleji obrátí k svému ministrovi a vyloží mu to. Ministr pak ať se snaží postarat se o ně tak, jak by si přál pro sebe v podobném případě (srov. Mt 7,12)“ (NpŘ 6: FP 23).

O své vlastní poslušnosti svědčí sám **František**:

„A budu přísně poslouchat (...) kvardiána (...), a chci být tak pevně v jeho rukou, že proti poslušnosti a bez jeho vůle nebudu moci nikam jít ani nic dělat, protože on je mým pánem“ (Záv 9: FP 124).

1.7 Kapitula jako setkání k bratrskému rozlišení

(u Benedikta viz: *discretio*)

¹⁶ Zde František pro označení představeného neuzivá označení ministr, jak běžně činí, nýbrž *praelatus*.

Za Františkových dob bylo běžné, že se bratři spontánně shromažďovali kolem Františka na konci dne nebo po návratu z cest a hodnotili společně prožité - Bohu vzdávali chválu za vše dobré co se podařilo, přiznávali chyby a vzájemně se povzbuzovali. František při té příležitosti napomínal, vyučoval, povzbuzoval (srov. *ICel* 30). Dnes by se takovému setkání říkalo „revize života“. Při té příležitosti se bratři navzájem vyznávali ze svých hříchů, což byla praxe běžná ve středověku, když ne vždy byl dostupný kněz.

František nezavedl „kapitulu“, (termín z mnišské tradice), ale naopak je **autorem tehdy originálního - neformálního setkání bratří** poté, co je rozeslal do různých míst Itálie. Ustálila se **2 setkání ročně, později 1x ročně** (od 1216 kolem Letnic). Právě z toho roku máme pečlivé svědectví od **Jakuba z Vitry** vystihující účel takového setkání:

„Sejdou se jednou ročně na stanoveném místě, **aby se poradovali v Pánu a aby spolu pojedli**. A přitom z toho setkání vzejde velké společné dobro: zde s použitím rady zkušených osob formulují a prohlašují svatá nařízení, která pak podřídí úsudku a schválení papežovu. Poté se rozejdou na celý rok a rozptýlí se po celé Lombardii, Toskánsku, Puglii a Sicílii“ (I. dopis z října 1216: FP 2208).

Kapitula z r. 1221 byla poslední, jíž se účastnili **všichni bratři včetně noviců**.¹⁷

Od té doby se stanovilo, že se generální kapituly účastní jen ministři a fraternity se budou scházet se svým ministrem každý rok „*na kterémkoliv místě o svátku sv. archanděla Michaela*“ a budou řešit „*věci, které se týkají Boha*“, jak chtěl František v Řeholi (*NpŘ* 18: FP 50). V řeholi z r. 1223 se pak mluví o kapitule po 3 letech - provinciálů, a na provinční úrovni se pak mají setkat všichni bratři provincie, rovněž po 3 letech.

V dějinách se stává běžným, že se charakter bratrského setkání ztrácí a nastupuje asketický formalismus... zdůrazňuje se *kapitula vin*, ale **schází spontaneita bratrského napomenutí z prvního období**.¹⁸

1.8 Dynamický charakter bratrského společenství

Fraternita není nic hotového, statického. Naopak je-li stále pod vlivem *Ducha Páně*, je v ní stále přítomna touha a nasměrování k ideálu, stálá touha dát víc než brát, dát *se*. Čím víc František viděl, jak se vzdalují počátky v Rivotorto, tím víc se on sám stával ztělesněním ideálu, stával se „menším“, považoval se za služebníka všech a o bratrech mluvil jako o „požehnaných“. Přestože mu působili nemálo hořkosti.

Celano ve svém životopise popisuje život a dynamiku v první skupině bratří: *ICel* 38-41: FP 386-393). Podobně Inocenc IV, když r. 1253 potvrzuje řeholi sv. Kláry, říká: „*Zvolily jste společný život v jednotě duchů v závazku nejvyšší chudoby*“ (ŘKl - potvrzení 5).

Fraternita ve Františkově chápání je rovněž **otevřená všem lidem i tvorům**. Být bratrem znamená mít Boha za Otce, Ježíše Krista za „prvorozeného z mnoha bratří“ (Řím 8,29) a za bratry považovat též všechny lidi. František jde až k **univerzálnímu bratrství všech tvorů**, protože všichni mají původ od téhož Boha.¹⁹ **Doplnit o ekologii a životním prostředím.**

František se považuje za příbuzného Krista, když bere doslova jeho požadavek poslouchat Boží slovo a uvádět je do praxe (srv. Mt 12,46-50: bratr, sestra i matka)...

Závěrem...

¹⁷ Účastnilo se jí několik tisíc bratří - podle *LegPer* 114 jich bylo 5000, jiné zdroje mluví o 3000 (Giordano da Giano 16: FF 2339).

¹⁸ Srv. L. IRIARTE, *Vocazione...*, 175

¹⁹ **Najít GS 24, *Rerum novarum* 32, 42!**

Žít pohromadě, žít společně, ještě neznámá žít ve fraternitě - komunitu nenajdeme hotovou, připravenou, komunitu musíme vytvářet my! Nebo spíše ji musí vytvořit ON, Duch Ježíše Krista v nás a mezi námi...

2 Minorita = chudoba a pokora v bratrském Františkově společenství

Ve františkánské spiritualitě se díky „Chudičkému z Assisi“ často hledá pochopení evangelijní chudoby, která je jakoby synonymem Františkova vztahu k Bohu. O jakou chudobu se vlastně jedná?²⁰ Jaký smysl má *dobrovolně zvolená chudoba*, je cílem sama o sobě? Je prostředkem? Je samostatnou hodnotou? A jak souvisí s minoritou, rovněž termínem spojovaným s františkány, *menšími bratry*?

2.1 Vztah bratrství a minority

V NpŘ se výraz „**bratři**“ vyskytne **93x**, výraz „**menší**“ **4x**.²¹ Disproporce mezi oběma výrazy může znamenat, že bratrství je pro Františka důležitější než *minorita*, přesto však patří neoddělitelně k sobě. Jde o to být bratry vůči sobě i vůči všemu stvoření a v tom vztahu *nevládnout, nemít moc*, tzn. být *menší*. Lze říci, že **bratrství** je pro Františka víc než „ctnost“, je základním „**prostorem**“, v němž se uskutečňují a prožívají všechny ostatní ctnosti. Nelze tedy odděleně mluvit o chudobě bez vztahu k ostatním (bratřím, všemu stvoření), stejně jako totéž nejde v případě poslušnosti atd. **Minorita** je pak **celkový životní styl**, zasahující všechny oblasti našeho prožívání – vůči Bohu, sobě, bližnímu.

Když František žádá po bratřích „*at' se bratři, kdekoli jsou, v poustevnách nebo jinde, chrání, aby si nepřivlastňovali nějaké místo nebo o ně vedli s někým spor a at' přijmou laskavě každého, kdo k nim přijde, přítele či nepřitele, zloděje nebo lupiče*“ (NpŘ 7: FP 26), můžeme si všimnout důrazu na výraz *nevládnout*: bratři nemají nic vlastnit (ani místo, kde přebývají – tj. podmínka i rozměr minority a minorita takto chápaná je podmínkou a rozměrem bratrství).

Nepřivlastňovat si žádné místo by nemělo smysl, kdyby nemělo nějaký účel. Nejde o to něčeho se bezdůvodně zříkat. **Nemáme si nic přivlastňovat, abychom tak byli disponováni pro bratrství**, abychom tak vytvořili prostor tomu, kdo k nám přichází a nic nemá. V takové situaci jej nikdy nezahanbíme. **Nevlastnit má smysl, pokud účelem je bratrství**. František klade na srdce bratřím, aby „*se snažili následovat našeho Pána Ježíše Krista v jeho pokoře a chudobě*“ (PŘ 9: FP 29), aby tak byli schopni se „*radovat, když se stýkají s obyčejnými lidmi, kterými ostatní pohrdají, s chudými a slabými, s nemocnými, malomocnými a s žebráky na cestách*“ (PŘ 9: FP 30). **Jen budeme-li mít pro ně v srdci místo, můžeme se s takovými lidmi setkat...**

Stáváme-li se vědomě „menšími“ je to kvůli někomu druhému, jemuž s úctou (z úcty) dáváme přednost... Musíme ve svém srdci vytvořit místo a tedy je trochu „vyklidit“ ze sebe sama. **Chceme-li říci někomu „ano“, musíme sami sobě umět říci „ne“.**

2.2 Chudoba prožívaná v bratrském společenství

Ve františkánské fraternitě je velký **rozdíl** v prožívání chudoby oproti benediktinskému opatství či augustiniánské kanonice. Slib chudoby ve Františkově fraternitě není motivován a vztahován ke společnému dobru, ke společným věcem (po vzoru *Skutků ap.*: „mít všechno společně“), ale vyjadřuje **osobní přilnutí ke Kristu chudému**. Ten je jediným důvodem

²⁰ Znamý kapucín a papežský kazatel R.Cantalamezza ve své knize vyjadřuje své rozpaky nad mnohoznačností výrazu „chudoba“ a rozlišuje několik jejích forem, či úhlů pohledu....**doplnit** R.CANTALAMEZZA, *Chudoba*. Kostelní Vydří: KN 1995, s.

²¹ Srov. DINO DOZZI OFMcap, Evangelní život v NpŘ in *TFS* 19.

chudoby menšího bratra. **Nejen jednotlivý bratr, ale celá fraternita** se chce osvobodit od pozemských kompromisů. Svědectví o tom podává Jakub z Vitry:

„Přijímali všechny do svého řádu, který byl otevřený všem, aniž by dělali těžkosti. Naopak, důvěřivě, protože se ničeho neobávají, protože úplně a zcela se svěřují Boží dobrotě a prozřetelnosti. A těm, kteří přicházejí, dají jen cingulum a tuniku a zbytek nechají na péči Boží“ (*Historia occidentalis* 11: FP 2224).

Chudoba měla **jediný účel** vzhledem ke společnému životu, a sice **rozmnožit lásku mezi bratry**. Modelem k následování nebylo „město Boží na zemi“ nebo „škola“ nebo „dům“, jak tomu bylo v benediktinských opatstvích, ani první komunita v Jeruzalémě, jak je známe z konventu augustiniánských kanovníků, nýbrž život apoštolů – skupina formovaná Kristem, aby nesla světu evangelium a svědčila o Něm.

2.3 Chudoba a pokora podle sv. Františka

Na otázku, co je chudoba, František **nedává definici**, ale odpovídá: „*To je chudoba našeho Pána Ježíše Krista*“. Pro Františka je jedinou normou chudoby Kristus²², který se stal dobrovolně chudým a tak „podobný ve všem svým bratřím“ (Žid 2,17). František vždy spojuje oba termíny: **chudoba a pokora** našeho Pána Ježíše Krista (např. *NpŘ* 9,1; *PŘ* 6,2. 12,5). Stejně jako to pak dělá i sv. Klára ve všech svých spisech (např. *ŘKl* 8,2. 12,3)²³. Dnes biblická teologie vtělení označuje toto spojení tajemství chudoby a pokory Bohočlověka termínem „*kenosis*“.

Pro Františka jsou důležité *liturgické texty* ze **SZ**, kde v „*Jahvových chudých*“ (anawim) vidí přímé lidi, podceňované, ty, kteří **vkládají všechnu svou naději do Božích příslibů** a do spásy, která přichází od Boha. Mnoho odkazů najdeme v žalmech, např. „*trpělivost chudých nebude ztracena navždy*“ (Ž 9,19) nebo: „*ať to vidí chudí (pokorní) a ať se radují*“ (Ž 68,33). František tyto žalmy zpíval s velkým afektem a veselostí a mnoho veršů ze **Ž 68** (typický žalm o Jahvových chudých) zařadil do *Hodinek o utrpení* (srov. 2Cel 70).

Ježíš je tedy **první chudý**. (CVP by řekl že *Otec je první chudý*, neboť vše dává od věčnosti svému Synu a ten mu to pak s láskou vrací...**doplň!** Boží Syn se pak **zřekl své božské přirozenosti, stal se služebníkem, ponížil se, byl poslušný až k smrti** (srov. Flp 2,5-8). Celý jeho život je cestou chudoby. Žil v chudých poměrech a i když tesař, je plně disponován pro službu království a říká o sobě, že **nemá, kam by hlavu položil**. Umírá zbaven svého šatu.

Když Ježíš chválí v blahoslavenství chudé (Lk) či chudé v duchu (Mt), má na mysli chudého ve smyslu biblického „**anawim**“, věrného Hospodinu, odevzdaného Bohu v pokore, svěřujícího se Boží péči. Pro výraz „anaw“ užívají překladatelé řeckého výrazu znamenající „**tichý**“. O těchto chudých v duchu, chudých, tichých, plačících po spravedlnosti mluví Mt a také Ježíše představuje jako tichého a pokorného srdcem (Mt 11,29). Lk mluví o skutečné chudobě, o těch, kdo trpí hladem a jsou pronásledováni a doplňuje blahoslavenství o výroky „**běda**“, určené bohatcům. Obě protikladné kategorie zosobňuje chudým Lazarem a požívačným bohatcem.

Když Ježíš posílá učedníky do světa, přikazuje jim **nebrat si nic s sebou** (Mk 6,8nn).

²² Srov. L. ILIARTE, *Vocazione...*, 118nn.

²³ Toto spojení chudoba – pokora se však neobjevuje s podivem u prvních životopisců.

2.4 „Pán se stal chudým pro nás na tomto světě“ (PŘ 6)

Pro Františkovo čtení textů z NZ je příznačný velký **personalismus**, který prozrazuje velkou intuici teologického smyslu dobrovolné chudoby.

Chudoba, kterou František objevil, **není systém nebo program asketického života** jak bylo běžné v tradičním mnišství. Nebyl to ani program reformy církve, jak bylo rovněž běžné ve společnosti té doby. Františkova chudoba není ani prostředek svědectví pro přesvědčování zbloudilých heretiků a pro výchovu k autentickému křesť. životu, jak tomu bylo u sv. Dominika. **Chudoba** u Františka byla **ovocem lásky**. Tedy **víc než jen prostředkem** k dokonalé lásce²⁴, je **důsledkem lásky**, která se dává, je to **tajemství přítomnosti Krista v chudém člověku**.

Rytířský ráz, který bývá také často jednou z interpretací Františkovy chudoby, vede k idealizování jeho pojetí. „Paní Chudoba“ ale není jen abstrakce, je to konkrétní život, a sice život Krista a život každého potřebného, s nímž se Kristus ztotožňuje: **„Jakýkoli nedostatek, jakoukoli nouzi viděl u člověka, hned to hbitě vztahoval na Krista. V každém chudém viděl syna chudé Paní a nahý mu byl v duši ten, kterého obnaženého měla v klíně“** (2Cel 83: FP 670). Pokud František chudobu miluje s tak vášnivým zaujetím, je to proto, že v ní vidí snoubenku Syna Božího, opuštěnou a odmítanou, a přesto královnu v době, kdy Král už není přítomen (srov. 2Cel 16, Leg3dr 50).

Až pozdější literatura přioděje do mýtu „zásnuby Františka s Chudobou“, a tím sníží skutečnou hodnotu Františkova pojetí chudoby, poněvadž **poetizace neodpovídá autentické františkánské spiritualitě**.

Věrnost Františka *nejvyšší chudobě*²⁵ ve skutečnosti není nic jiného než přilnutí ke „Slovu Otcovu, které, přesto že tak důstojné, svaté a slavné, přijímá pravé tělo naší lidskosti a křehkosti z lůna svaté a slavné Panny Marie. **On, přestože bohatý** (2 Kor 8,9) **chtěl především zvolit chudobu pro sebe a pro svou blaženou Matku**“ (Lvěř 4).

Tímto způsobem je „**mysterium paupertatis**“ vytušeno se vši teologickou hloubkou a chudoba přijímá svoji královskou důstojnost, kterou ona sama sděluje všem, kteří ji obejmou a proměňuje je v „dědice a krále nebeského Království“ (PŘ 6,5), protože Ježíš řekl, že Království patří chudým.

„**Já si vážím**“, říká František kardinálu Hugolínovi, **„královské hodnosti a vznešenosti toho, že následujeme Pána, který, přestože byl bohatý, stal se chudým z lásky k nám“** (2 Kor 8,9)“ (2Cel 73).

Svým druhům, kteří se styděli jít po almužně, říkával světec:

„**Nejdražší bratři, Syn Boží byl mnohem vznešenější než my, a přece se stal chudým na tomto světě pro nás. Pro jeho lásku jsme si vybrali cestu chudoby, a tedy nemusíme zakoušet zmatek, když jdeme po žebrotě**“ (2Cel 74).

Toto je tedy hlavním motivem **6. kap. PŘ** a Františkova chápání chudoby: **„Pán se stal chudým pro nás na tomto světě“**.

František vidí celý Ježíšův život optikou chudoby zvláště ve dvou momentech, v nichž tato chudoba znamená úplné zmaření a pokoření: **Betlém** a **Kalvárie**. Jesličky jsou pro něj symbolem ponížení, způsob, jakým byl Boží Syn uveden do lidské reality. Kalvárie ukazuje Františkovi chudobu, která doprovází Pána až ke kříži, tajemství zmaření, které František kontemplanuje dnem i nocí a jak svědčí Celano: **„děl v ranách Vykupitele“** (1Cel 71).

Chudobu jako sebevydání, zmaření, tajemství trvajících v lidu Božím, vnímá František silně v **Eucharistii**, kde **„každý den se Boží Syn poníží, jako kdysi z královského trůnu**

²⁴ O chudobě jako prostředku dosažení dokonalosti v charitě srov. sv. TOMÁŠ, *Sum. Theol.* II-II, 3, q. 188, a. 7.

²⁵ *Altissima paupertas* je výraz drahý Františkovi i Kláře a František jej našel v kontextu úryvku u sv. Pavla 2Kor 8,2: „Přestože jsou tak velice chudí (Makedoňané), velkodušně se projevilo jejich dobré srdce.“

přišel do lůna Panny, tak každodenně přichází k nám v pokorné podobě“ (Np 1). František je tolik proniknut touto realitou chudoby, věrné snoubenky Kristovy v jeho pozemské přítomnosti, že převezme všechnu péči o Chudého „par excellence“, že vyzývá všechny v velké úctě k Tělu Páně a žádá, aby už déle nebylo na místech chudých a pro něj nehodných.

Příkladem věrného následování Františka a jeho pochopení chudoby je **sv. Klára**, která, přestože pochází z aristokratické rodiny, stává se dobrovolně chudou. Život *Chudých paní od sv. Damiána* svědčí o pochopení Františkova ideálu. Sestry žily ve svobodně zvolené chudobě z práce a ze stolu Páně. Přestože Klára musela přijmout benediktinskou řeholi, která předpokládá pro klášter krytí vlastnictvím a rentami, trvá na svém a žádá na Inocenci III. tzv. **Privilegium paupertatis**. To pak má být potvrzeno jeho nástupci.²⁶ Klára je vůči církvi poslušná a pokorná, ale i **pevná**.

Stejnou pevnost žádá od své duchovní dcery **Anežky** z Prahy. Ve svém 1. dopise jí blahopřeje k rozhodnutí stát se chudou pro lásku božského Snoubence a zazpívá skutečný hymnus na chudobu: „*Ó blažená chudoba, která těm, kdo ji milují a objímají, poskytuje věčné bohatství ...*“. Jestli se Klára rozhodne napsat *Závěť*, je to proto, aby zajistila po své smrti věrnost „malého stádce“ chudobě společenství, pro kterou tolik bojovala. Klára je šťastná, když na smrtelném lůžku získá papežské potvrzení pro svoji řeholi, v níž je obsaženo **privilegium chudoby**. Tři centrální kapitoly této Řehole, považovány za nejvlastnější Kláře, se věnují ideálu chudoby. Žádná sestra nesmí být abatyšší „*jestli nejdřív nevyzná a neslíbí naši formu chudoby*“. Kanonizační bula definuje Kláru jako „**zamilovanou následovnici chudoby**“ (kan. bula 17).

2.5 Evangelijní inspirace frant. povolání k chudobě

Zvolit si chudobu pro Krista, znamená **nejprve najít perlu, a kvůli ní prodat vše a koupit tu perlu**. V **Mt 13** vypráví Ježíš podobenství o království, pokladu a perle. Hrdinou příběhu o „*nebeském království, které je podobné...*“, je vždy člověk, který něco **najde**.

Pochopit dar chudoby pro Krista je milost. Nalezení pokladu vyvolá obrovskou **radost**. Vše, co člověk kvůli pokladu „musí“ prodat, přestává být důležité. Stejně tak perla, o které vypráví Mt, je **jedna jediná**. Chudoba zvolená pro Ježíše je chudoba kvůli Němu. Evangelium o tom, nač máme soustředit pozornost především, hovoří často: „*Shromažďujte si poklady v nebi (...). Kde je tvůj poklad, tam bude i tvé srdce*“ (Mt 6,19-21); „*Nemůžete sloužit Bohu i mamonu*“ (Mt 6,24); „*Nedělejte si starosti (...). Nejprve hledejte Boží království a jeho spravedlnost a to všechno vám bude přidáno*“ (Mt 6,25-34). Poklad a perla jsou Ježíš Kristus nebo milost a spása. Prvotní je radost nad získáním perly, nutnost zřeknout se ostatního je pak logický důsledek. (Srov. rčení: „*Neber psovi kost: dej mu řízek - on pak už tu kost pustí sám*“).

V **příběhu o bohatém mladíkovi** (Mt 19,16-30) je řeč o člověku, který hledá věčný život. Odměnou za zřeknutí se (prodat, rozdat) všeho ostatního bohatství pak má být „*poklad v nebi*“, který mu Ježíš nabízí. Zatímco v prvním případě se v důsledku objevení pokladu, pro který stálo za to opustit vše ostatní, dostavuje radost, u bohatého mladíka, který se nezřekl svého majetku, se objevuje **zármutek**. Na příběhu je pozoruhodné, že mladík je na správné cestě, vždy zachovával přikázání. Chce však udělat víc a Ježíš to potvrzuje: „*Něco ti schází*“ (Mk, Lk). Navrhuje mu plnější cestu: „**Chceš-li být dokonalý**“. Ježíš u Mt už mluvil o dokonalosti v horské řeči, když vybízel k lásce k nepřítelům: „**Bud'te dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec**“ (Mt 5,43-48). Nyní je dokonalost spojena s opuštěním a rozdáním majetku chudým. Jde o věčný život a proti sobě stojí bohatství tohoto světa a poklad

²⁶ Text potvrzený Řehořem IX. 17.9.1228, viz FP 3279, srov. *ZávKl* 40-43.

slíbený v nebi (ale „lepší vrabec v hrsti...“). Pokušením je srovnání toho, co se opouští, s tím, co se má nalézt. **Ježíšův návrh** však zní: **abys všechno získal, všechno opust’**. Bohatství se však stává překážkou, důvodem k zármutku – mladík odchází. Mladík totiž Ježíše **neobjevil** před jeho požadavkem, ani během jeho řeči, nevšiml si a **neprožil** to, že „**Pán na něj s láskou pohleděl...**“ Motivace k opuštění všeho byla nedostatečná: „*Mistře dobrý, co musím dělat...*“ „*Proč mě nazýváš dobrým?*“ – jako by se ptal: Znáš mě jako takového, skutečně jsi zažil na sobě, že jsem dobrý? Kdyby tomu tak bylo, vnímal by mladík Ježíšův láskyplný pohled a nebylo by pro něj tak obtížné všeho nechat a jít za ním...

Další účastníci rozhovoru, Ježíšovi **učedníci**, ti, kteří vše opustili a šli za Ježíšem, teď vypočítávají všechno, co opustili, aby Ježíše následovali. Nejen bohatství, ale každé jiné pouto: domy, bratry, sestry, otce, matku, děti, pole... Už nic vlastního nemají, proto nacházejí to, co hledal bohatý mladík: věčný život. To, co opustili pro Krista, nebylo špatné, naopak. Pravou hodnotu a účel to vše ale našlo až nyní. Když Ježíš slibuje, že už nyní dostanou **100x** víc, jde o **nový vztah ke všemu, co opustili**. Chudoba zvolená pro Krista je spojena se svobodou, je sama o sobě nelpěním a lze říci, že **tento nový, svobodný vztah k lidem i věcem má hodnotu stonásobku vůči všemu, co jsme dříve vlastnili!**

Jaký je rozdíl mezi bohatým mladíkem a učedníkem? Chudoba pro Krista, pro království, je možná jen tomu, kdo má s Bohem **zkušenost**, kdo už **zakusil Boží lásku**. U Boha není nic nemožného, u lidí to však nemožné je. Proto bohatý těžko vejde do nebeského království. **Chudoba není projektem, jak se věci zříkat, je Božím darem** – „*mějte oči upřeny na Ježíše, od něho naše víra pochází a on ji vede k dokonalosti...*“ (Žid 12,2) a sv. Pavel považuje za **škodou vůbec všechno ve srovnání s „oním nesmírně cenným poznáním Ježíše Krista“**, svého Pána...(srov. Flp 3,3-13) .

2.6 Chudoba ve Františkově pochopení - rozdíl oproti pauperistickým hnutím doby

Chudoba se s osobou Františka ztotožňuje natolik, že výraz „**Poverello**“ (chudičký) nabyl významu téměř vlastního jména Františkova. Přestože to první, co nás na něm zaujme, je vnější chudoba, Františkova novost není v tom. V jeho době již téměř 100 let existovala mnohá pauperistická hnutí, jejich vůdci, např. Arnaldo da Brescia, Petr Valdenský atd. se zříkali majetku a žili jako žebráci a poutníci. Čím to, že jen František, který se zařazuje do této linie, dostane církevní schválení, které ostatním chybělo? Důležité je, že u Františka **pozornost není zaměřena na chudobu jako takovou, nýbrž na osobu našeho Pána Ježíše Krista**. Základem je „*zachovávat svaté evangelium našeho Pána Ježíše Krista*“ (PŘ 1). Nelze totiž evangelium omezit pouze na zachovávání chudoby. Jde o plně prožívaný křesť. život, jak jej František opěvuje např. v NpŘ 23 a jinde. Chudoba, která je sice na pohled nejpatrnější, má **především vnitřní rozměr**, který František postihuje.

T. Matura²⁷ rozlišuje dva rozměry chudoby: **chudobu bytí** a **chudobu hmotnou (sociální)**. Rozhodne-li se člověk pro chudobu, pak jediným důvodem musí být spodobení s Ježíšem Kristem a nikoli důvody sociální: „*Všichni bratři at’ se snaží následovat našeho Pána Ježíše Krista v jeho pokoře a chudobě*“ (NpŘ 9: FP 29). A mají na paměti, že „*Pán se pro nás stal chudým na tomto světě*“ (PŘ 6: FP 90), že „*on byl bohatý nade vše, a přece chtěl pro sebe a svou matku, nejsvětější Pannu, vyvolit chudobu*“ (Lvěř 1: FP 182). František zdůrazňuje **chudobu bytí**, ta je pro něj zákl. křesť. požadavkem a podmínkou spásy. V Npm 14 říká: „*Kdo je opravdu chudý v duchu, nenávidí sám sebe a miluje i ty, kdo ho uhodí do tváře*“ (FP 163).

²⁷ Srov. T. MATURA, Chudoba v plánu fr. života, TFS 105.

2.7 Hmotná chudoba

Revoluční novinkou je **odmítnutí společného vlastnictví**, zvláště nemovitostí. Tím se František distancuje od feudální společnosti. Stejně tak se odmítá zařadit do společnosti obchodníků a to tím, že **zakazuje užívání peněz**. Za práci mají bratři dostávat od zaměstnavatele obživu v naturáliích a kdyby to nestačilo, mají žádat almužnu od dveří ke dveřím. František sice **nebyl první, kdo se takto pokusil žít**, přece však **byl první, kdo k tomu dostal požehnání církve**. Legálně tak vzniká nové společenské zařazení. Individuální předpisy (chudoba oděvu), které se nám zdají radikální, byly s výjimkou obuvi naopak velmi blízké např. cisterciákům. Z vývoje Františkovy řehole je patrné, že jeho radikálnost se mění, relativizuje, přizpůsobuje se okolnostem života. Tak je tomu např. v otázce peněz, které nejprve byly v určitých případech povoleny – pro nemocné (NpŘ 8: FP 28) a potom naprosto zakázané (PŘ 4: FP 87). Také, co se týká oděvu bratří, je patrný ohled na potřebu a užitečnost (nejlépe je to vidět u Kláry). Dá se říci, že **nejvyšší chudobou je pro Františka vnitřní rozměr bytí, tedy to, čím jsme před Bohem a před lidmi**.

František je věrný biblickému pohledu. Otázku hmotné chudoby, především odmítání společného vlastnictví a peněz však z evangelia neodvodíme. František se ani o biblické texty přímo neopírá. Otázkou nejvyšší chudoby se zabývá PŘ 6: FP 90:

„Bratři ať nepřijímají **nic do vlastnictví**, ani dům, ani obydlí, ani žádnou věc. Jakou poutníci a cizinci na tomto světě, kteří slouží Bohu v chudobě a pokoře ať s důvěrou chodí po almužně. Nesluší se, aby se za to styděli, neboť i Pán se stal pro nás chudým na tomto světě (srov. 2Kor 8,9). V tom je vznešenost svrchované chudoby, že vás, moje nejmilejší bratry, učinila dědici a vládcí nebeského království (srov. Jak 2,5); o věci vás ochudila, zato ctnostmi obohatila. To ať je váš úděl, který uvádí do země živých. K ní, nejmilejší bratři, přilněte celou duší a pro jméno našeho Pána Ježíše Krista navěky nechtějte mít nic jiného na tomto světě“.

2.8 Vnitřní chudoba

Když bychom chtěli shrnout Františkovo myšlení vyjádřené v jeho spisech, dal by se jeho radikální postoj definovat takto: „**nic si neponechávat pro sebe**“ (Lřád 2: FP 221). Nejprve je třeba uznat s údivem a radostí všechno **dobro**, které je v nás a uskutečňuje se skrze nás, za **dar** Boha a **jeho** vlastnictví. František zdůrazňuje, že je třeba vracet Mu vše chválou a díkyvzdáním (viz níže).

Druhý krokem tohoto radikálního zbavení se vlastnictví je bolestnější: „**Budme pevně přesvědčeni, že nám patří jen chyby a hříchy**“ (NpŘ 17: FP 48). Máme sami sebe přijmout a uznat, že jsme nemocní a hříšní a přijmout Boží záchranu (tedy v posledku neponechat si ani ty hříchy...). K tomu František připojuje ještě třetí krok, který je ještě náročnější: **radovat se** (srov. „O dokonalé radosti“), „**když se octneme ve všelijakých zkouškách a musíme snášet různé úzkosti a obtíže duše i těla**“ (NpŘ 17: FP 48) a „**když denně neseme kříž našeho Pána Ježíše Krista**“ (srov. Npm 5: FP 154).

Z tohoto hlubokého Františkova přesvědčení, které je snadné popsat, ale obtížné žít, vyplývá řada postojů, které František klade jako požadavek na jednotlivce i na celek. Jedním slovem lze mluvit o **minoritě**. Toto označení František vyextrahoval z evangelia a své bratry jím nazval (*minores*). Mnoho jiných označení pak ukazuje **způsob**, jak se mají bratři chovat mezi lidmi: jako **ministři a služebníci** (NpŘ 4: FP 13), **neužiteční služebníci** (NpŘ 11: FP 36; NpŘ 23: FP 68), bez vzdělání a **podřízení všem** (Záv 4: FP 118). Také v duchu blahoslavenství František povzbuzuje, aby byli **tišší, mírumilovní, skromní, vlídní, pokorní, nepřeli se a nehádali** (PŘ 3: FP 85), snažili se zachovávat mlčení (NpŘ 11: FP 36), ať druhé **neposuzují a nezavrhují** (NpŘ 11: FP 37), ať **nevyhledávají výsady či dispense** (Záv 8: FP 123), ať žádný bratr **nemá mocenské postavení nebo vedoucí úřad**, především ne mezi

bratry samými (NpŘ 5: FP 19), ale ať zaujímají postoj Pána, který umýval nohy svým učedníkům (NpŘ 6: FP 23). **Minorita – osobní i společná – je viditelným projevem opravdové vnitřní chudoby a pokory srdce.** Kdyby chyběl tento vnitřní rozměr, pak by hmotná chudoba, ať už jakkoli přísná, neměla pro evangelium a křesť. život žádný význam.

2.9 Chudoba a pokora = nic nevlastnit a žít v pravdě²⁸

Někteří autoři považují za střed Františkovy spirituality jeho důraz na „*Ducha Páně*“: František zdůrazňuje, že chce, aby bratři „*měli především Ducha Páně a ten aby v nich svatě působil*“ (PŘ 10). V **Npm 12**, které se jmenuje „*Jak poznat Ducha Páně*“, František říká:

„Zda má Boží služebník ducha Páně, to lze poznat takto: učiní-li Pán skrze něho něco dobrého, pak si na tom nic nezakládá, protože jeho vlastní **já** (otázka překladu **já = tělo = rozměr sobectví, tělesnosti, hříchu - carne**) je vždy nepřítelem všeho dobrého, ale tím více má před očima, jak je ve skutečnosti malý a pokládá se za menšího než všichni ostatní lidé“ (**Npm 12**: FP 161).

To, čím se v Nap12 tělo (já), chlubí, je vykonané dobro. **Vykonané dobro** je téma, které se často v Napomenutích objevuje:

„Blahoslavený je ten služebník, který se nechlubí více dobrem, které Pán říká a koná skrze něho, než tím, co říká a koná skrze jiného. Hřeší ten člověk, který chce více přijímat od svého bližního, než kolik by chtěl ze sebe dávat Pánu Bohu“ (**Npm 17**: FP 166).

„Blahoslavený služebník, který se nepovažuje za lepšího, když je lidmi veleben a vychvalován, než když je považován za bezvýznamného, prostého a opovrženého, neboť člověk je pouze tím, čím je před Bohem, a nic víc“ (**Npm 19**: FP 168).

Přivlastňování si Pánových dober František **identifikuje s prvním hříchem v ráji**:

„Ten totiž jí ze stromu poznání dobra, kdo si přisvojuje vlastní vůli a chlubí se dobrem, které v něm Pán vyjevuje a koná“ (**Npm 2**: FP 147).

František tedy jakékoli přivlastňování si chápe jako hřích, počátek každého hříchu, první hřích. **Hříchem je pýcha**, pýcha je lež – **když si přivlastňujeme to, co nám nepatří, žijeme sami ve lži** a předáváme ji dál. **Pokora je pravda** = to, čím jsme před Bohem a nic víc. **Pýcha je tedy přivlastňování si a je kořenem každého dalšího zla.** František se proti tomu jednoznačně staví. Přivlastňují-li si něco, co mi nepatří, jsem u samého kořene hříchu.

Základem tohoto přesvědčení je jistota, že každé dobro pochází od Boha, patří Bohu a tedy nemůžeme je považovat za „vlastní“. V NpŘ 17 František nabádá:

„**A všechno dobré připisujme Bohu, nejvyššímu a nevznešenějšímu Pánu, a uznávejme, že to náleží jen jemu; za všechno děkujme jemu, od něhož všechno dobré pochází...jen jemu všechno dobré patří jako jeho vlastnictví, on jediný je dobrý**“ (NpŘ 17: FP 47.49). Podobně *Npm 7*: FP 156; *2Lvěř* 61-62: FP 202; *Lřád* 8-9: FP 216; *ChvBN*: FP 261 atd.

Je-li tedy **základem hříchu přivlastňovat si to, co patří Bohu**, je pak pochopitelný opačný, pozitivní přístup, který by se dal vyjádřit slovy „*sine proprio*“, *bez ničeho vlastního*²⁹. Tento výraz František užívá na začátku obou řeholí, když říká, že „*Život menších bratří je zachovávat evangelium životem v poslušnosti, bez vlastnictví a v čistotě*“. Zaslouží si pozornost, že jen František užívá výrazu „*sine proprio*“ tam, kde se běžně ustálilo mluvit o

²⁸ Srov. C.VAIANI, *La via di Francesco. Una sintesi della spiritualita francescana a partire dagli Scritti di san Francesco*, Ed. Biblioteca francescana, Milano 1993, ss. 39-65.

²⁹ Místo českého ekvivalentu „bez vlastnictví“ budeme používat originální termín „*sine proprio*“, neboť zřetelněji vyjadřuje, že jde o to nic si nepřivlastňovat.

chudobě (srov. sliby evangelních rad). Toto rozhodnutí žít bez ničeho vlastního vysvitne zřetelně v **NpŘ 14**, kde František říká jak mají bratři jít světem:

„Když jdou bratři světem, ať si nic neberou na cestu ani hůl, ani mošnu, ani chléb, ani peníze. Když vejdou do některého domu, ať nejprve řeknou: ‚Pokoj tomuto domu!‘ V tom domě pak mohou zůstat a jíst a pít, co ti lidé mají. Ať neodplácejí zlému, ale uhodí-li je někdo do tváře, ať mu nastaví i druhou; a bude-li jim brát plášť, ať mu nechají i oděv. Kdo je o něco poprosí, ať mu to dají, a co jim kdo vezme, ať do od něj nepožadují zpět“ (**NpŘ 14: FP 40**).³⁰

V tomto textu je rozvinut život bez vlastnictví se svým vztahem k věcem (hůl, mošna, chléb, peníze), ale především jako vztah toho, kdo se zřekl i legitimních nároků (neodporovat zlému, nežádat nazpět). Jde skutečně o život bez jakýchkoli nároků vlastnit.

2.9.1 Lež vlastnění

Když František v *Listu věřícím* mluví o těch, kdo nekonají pokání, mluví o zlu vlastnění, které je jakousi kontrapozicí života „sine proprio“:

„Pohleďte, slepci, kteří jste oklamáni svými nepřáteli: tělem, světem a ďáblem; protože pro tělo je příjemné hřešit, ale obtížné je sloužit Bohu...a nemáte nic ani v tomto světě, ani v budoucím. A myslíte si, že na dlouho vlastníte marnosti tohoto světa, ale jste oklamáni...a všechny schopnosti, nadání, moc a vědění a moudrost, o nichž si mysleli, že je mají, budou jim odňaty. A majetek zanechávají příbuzným a přátelům...“ (**FP 178/5-6**).

Kořen hříchu i v tomto případě je v tom, **myslet si, že vlastníme**, aniž by člověk poznal skutečnost, že nemá nic ani v tomto světě, ani budoucím.

Mít Ducha Páně znamená mít Ducha Pravdy, žít s vědomím, že mi nic nepatří a tento postoj vyjadřovat ve vztahu k Bohu a bratřím. Nemá to nic společného s tzv. „hrbatou pokorou“, kdy cítíme, že se nejedná o postoj pravdy. Je potřeba vědět: ano, dělám dobro, mám mnoho darů, jsem k ledasčemu schopný... a to vše mi dal dobrý Bůh – nepatří mi to, jen s tím hospodařím!

2.9.2 „Sine proprio“ ve vztahu k Bohu

František se na toto odvolává na mnoha místech, např. v **NpŘ 17: FP 47-48**, když se obrací na své bratry kazatele a chce po nich, „*aby se snažili být ve všem pokorní, aby se nevychloubali, ani nebyli samolibí, ani v duchu pyšní na dobrá slova nebo skutky a vůbec na nic, co Bůh dobrého tu a tam v nich a skrze ně udělá, promluví, způsobí podle slov Páně: ‚neradujte se z toho, že se vám podrobují duchové‘. Budme pevně přesvědčeni, že nám patří jen chyby a hříchy. Více se máme radovat z toho, když se octneme ve všelijakých zkouškách a když musíme snášet na tomto světě různé úzkosti a obtíže duše i těla pro věčný život*“.

Ve stejném tónu pokračuje v **Npm 5**, když se zamýšlí nad otázkou, čím se můžeme vlastně chlubit:

„Kdybys byl tak chytrý a moudrý, že bys měl všechno vědění a uměl překládat všechny jazyky i pronikat věci nebeské, přece se tím vším nemůžeš chlubit. Vždyť jediný zlý duch věděl víc o nebeských věcech a ještě dnes ví o věcech pozemských než všichni lidé dohromady, vyjma kdyby někdo dostal mimořádné poznání nejvyšší moudrosti od Pána. Stejně tak kdybys byl krásnější a bohatší než všichni ostatní a kdybys třeba i zázraky dělal a ďábly vyháněl, to vše je proti tvé přirozenosti a nijak ti nepatří a nic se tím nemůžeš chlubit. Avšak **v jedné věci se můžeme chlubit: svými slabostmi** (2Kor 12,5), **a když denně neseme svatý kříž našeho Pána Ježíše Krista**“ (**Npm 5: FP 153-154**).

³⁰ Srov. poznámky k tomuto textu řehole: D.DOZZI, *Il vangelo nella Regola non bollalata di Francesco di Assisi*, Roma 1989, 205-232.

2.9.3 Hřích připisovat sobě (ale neponechávat si jej) a chlubit se křížem

František jasně rozlišuje mezi tím, co je v nás dobré a zlé a ví, že **Bohu nelze nic zlého připisovat**. Zlo je hřích a ten s Bohem nemá nic společného. Když však říká, že se máme chlubit svými slabostmi a křížem, bere si příklad ze sv. Pavla:

„Abych se pro vznešenost těch zjevení nepyšnil, byl mi dán do těla osten...to proto, aby se mě nezmočňovala pýcha. Prosil jsem Pána, aby mě toho zbavil, ale on mi řekl: ‚Stačí ti moje milost...‘ Velmi rád se tedy budu chlubit svými slabostmi, aby na mě spočinula Kristova moc. Proto s radostí přijímám slabosti, příkoří, nouzi...“ (2Kor 12,7-10).

2.9.4 Nebezpečí vědy a poznání

František považuje za nebezpečné, když si někdo **přivlastňuje poznání** a v **Npm 7** říká:

„Literou jsou zabiti, kdo usilují jen a jen znát pouhá slova, aby platili za moudřejší než ostatní...a literou jsou zabiti řeholníci, kteří nechtějí následovat ducha Písma sv., ale touží jen po tom, aby znali slova a vykládali je druhým. A ti naopak jsou oživeni duchem Písma sv., kdo každé písmeno, které znají, snaží se poznat hlouběji a **své vědění nepřipisují sami sobě**, ale slovem a příkladem je vracejí Bohu, nejvyššímu Pánu, kterému patří všechno dobré“ (*Npm* 7: FP 156).

Zde František staví do kontrastu: **přivlastňovat si – slovem a příkladem vracet. Poznání může zabít nebo naopak dát život, podle vztahu, který k němu máme. Vědění může být nástrojem moci nebo služby.** V NpŘ 17: FP 46 František varuje: „*Žádný ministr nebo kazatel ať si nedělá nárok na svůj úřad jako na své vlastnictví, nýbrž bude-li mu to přikázáno, ať ihned složí bez odporu svůj úřad*“.

Zajímavé je si všimnout, že se František jakoby úmyslně zaměřuje na ty bratry, kteří „jsou víc vidět“ = ministry, kazatele, teology... protože si uvědomuje, že jim v jejich službě hrozí větší nebezpečí pýchy...

2.9.5 Nemoc

Další případ vlastnění vidí František ve **fyzickém zdraví**. Když se obrací k nemocným bratřím, je ve svých požadavcích velmi zřetelný:

„A já prosím nemocného bratra, aby děkoval za všechno svému Stvořiteli a aby si sám přál být takový, jakého jej chce Bůh mít, zdravého nebo nemocného. Protože všechny, které Bůh předurčil k věčnému životu, vychovává ranami i nemocemi a duchem zkroušenosti, jak Pán praví: ‚Já kárám a trestám všechny ty, které miluji (srov. Zj 3,19)‘. Kdyby však byl nemocný bratr netrpělivý nebo zlostný vůči Bohu nebo vůči bratřím nebo kdyby příliš znepokojeně vyžadoval léky, aby zachránil své tělo, které stejně musí brzo umřít a je nepřítelem duše, pak toto mu přichází od zlého, je člověkem tělesným a zdá se, že nepatří k bratřím, protože miluje tělo víc než duši“ (*NpŘ* 10: FP 35).

Ani zdraví si nesmíme nárokovat, nepatří nám, máme je přijímat jako dar a tedy za ně děkovat a Bohu je dávat k dispozici. **Není samozřejmé, že jsme zdraví.** Máme zdraví Bohu vracet, uvede-li na nás nějakou nemoc. Proto František žádá nemocného bratra, aby za všechno svému Stvořiteli děkoval. Ze strany zdravých je ale třeba pozornosti vůči nemocným, duch. vedení a povzbuzení k tomuto kroku : přijetí své situace a nelpění na uzdravení nemoci za každou cenu.

2.9.6 Nic a vše

Existuje úzký vztah mezi *nepřivlastňovat si nic a vše dostat*. Příkladem takového postoje sebezmaření, vyprázdnění, *kenoze* je Ježíš Kristus, který „*nic nelpěl na tom, že je rovný Bohu, ale sám sebe se zřekl*“ (Flp 2,5n). František dává k našemu postoji života „*sine proprio*“ do kontrastu „*všechno od Boha*“. V *Listu řádu*, kde kontextem je pojednání o vznešenosti kněžské služby a o přítomnosti Krista v Eucharistii, k tomu povzbuzuje své bratry, když jim Božího Syna dává za příklad:

„Pohleďte, bratři, na Boží pokoru a vylévejte před ním svá srdce. Pokoňte se i vy, aby vás povýšil. **Proto si nic ze sebe neponechávejte pro sebe, aby vás cele přijal ten, který se vám celý vydává**“ (FP 221).

2.9.7 Postoj „sine proprio“ ve vztahu k bratřím

Nic nevlastnit, vše dobré připisovat Bohu a s díky Mu vracet chválou a dobrým příkladem je jeden rozměr Františkovy chudoby a pokory. Jde o pravdu ve vztahu k Bohu. Mohli bychom však vyzkoušet i horizontální rozměr: nemáme si nic přivlastňovat ani vůči druhým.

Jedním z takových pokušení vlastnit je **závist**, která je ve svém důsledku hříchem proti Nejvyššímu, poněvadž jsme to my, kdo se opravňujeme udílet lidem dary. Tak jak si já nesmím přivlastňovat dobra, která Bůh ve mně koná, tak si **nesmím činit nárok na dobro, jež koná v druhém**. Opět podmínkou tohoto pochopení je nutnost „mít ducha Páně“, který uděluje rozličné dary a dává z nich růst celému tělu církve s tím, že se umíme z tohoto obdarování radovat.

František k tomu říká:

„Kdo tedy závidí svému bratru pro dobro, které v něm Pán mluví a koná, dopouští se hříchu **rouhání**, poněvadž závidí Nejvyššímu samému, který v něm všechno dobro mluví a koná“ (*Npm 8*: FP 157).

2.9.8 Pravá chudoba

Pravá františkánská chudoba spočívá v „sine proprio“, je však zajímavé jak je právě vztah k bratřím zkouškou a osvědčením pravosti pochopení Františkova ducha. Když komentuje blahoslavenství chudoby a mluví o chudobě v duchu, mluví v této souvislosti právě o vztahu k bratřím:

„Je mnoho těch, kdo jsou horliví při modlitbě a bohoslužbě a ukládají svému tělu mnoho postů a umrtvování, **pohoršují se však pro jediné slovíčko**, které se zdá působit bezpráví jejich já, nebo pro nějakou věc, kterou jim někdo vezme, a hned se tím rozčilují. Ti nejsou chudí v duchu; neboť kdo je opravdu chudý v duchu, nenávidí sám sebe a miluje i ty, kdo ho uhodí do tváře (srov. Mt 5,39)“ (*Npm 14*: FP163)

Opět vidíme důraz nikoliv na vnější, materiální, viditelnou chudobu, nýbrž na onu již zmíněnou chudobu *bytí* = vnitřní nevládnutí, *nelpění*.

2.9.9 Hněv a rozčilení

Nemá-li nás dobro druhého vést k závisti, pak nás stejně tak nemá hřích bratra vést k hněvu. Nejsme vlastníky svých bratří, nepatří nám jejich dobro (pokušení k závisti), ani jejich hřích (pokušení k hněvu), nemáme právo soudit jejich život (viz *List ministroví*: **jediný správný postoj vůči hřešícímu bratru je milosrdná láska**). František k tomu říká:

„A kdyby některý nějak zhrěšil a Boží služebník byl proto zaražený a rozčilený z jiného důvodu než z lásky, pak si ‚hromadí trest (Řím 2,5)‘. **Ten Boží služebník, který se na nikoho nerozzlobí ani nerozhořčí, žije opravdu bez vlastnictví**. A blahoslavený, kdo si

nenechá nic pro sebe a odevzdává císaři, co je císařovo, a co je Boží, Bohu (srv. Mt 22,21)“ (*Npm 11*: FP 160).

O tom, jak má vypadat správný zájem o bratra, říká pak František ještě v **Npm 9**, týkající se lásky k nepřítelům. Tento postoj si však potřebujeme osvojit i vůči svému bratru, který hřeší:

„Svého nepřítele miluje doopravdy ten, kdo se nermoutí nad bezprávním, které mu nepřítel dělá, ale kdo **pro lásku Boží se trápí nad hříchem v jeho duši a prokazuje mu svou lásku skutky**“ (*Npm 9*: FP 158).

Tento vztah „sine proprio“ má poznamenávat všechny vztahy bratří a také jejich vztah ke každému člověku:

„Ať se všichni bratři, jak ministři tak i ostatní chrání rozčilovat se nebo hněvat pro hřích nebo špatný příklad druhého. Neboť ďábel chce hříchem jednotlivce zkazit mnohé“ (*NpŘ 5*: FP 18).

2.9.10 „Sine proprio“ a vyrovnanost

Ten, kdo žije bez vlastnění, je schopen **přijmout napomenutí** ze strany bližního tak, „jakoby káral sám sebe“, říká František ve **22. Nap.** a pokračuje:

„Blahoslavený služebník, který po výtce zůstane mírný a klidný ..., který se hned neomlouvá a pokorně snese zahanbení a výtku za provinění, na kterém nemá žádnou vinu“.

Především však člověk žijící „sine proprio“ je schopen žít ve vyrovnaných vztazích s druhými, neboť nemá zapotřebí hledat mimo sebe „odměnu“, protože pravé bohatství nosí uvnitř – je jím jeho **svoboda** (sv. Ignác by řekl **indifference**, pouštní otcové pak **apáteia**, K.Foucauld zase **odpoutanost** apod.).

František ve **21. Nap.** chválí bratra, který „nemluví proto, aby dostal odměnu, nechodí na trh se vším, co ví a nemluví ukvapeně, ale nejdřív moudře uváží, co má mluvit a jak odpovědět (srov. PŘ 29,20). Běda tomu řeholníkovi, jenž neuchovává ve svém srdci to dobré, co mu Pán prokázal (Lk 2,51) a neukazuje je ostatním skutky, ale aby dostal odměnu, hledí se jimi pochlubit před lidmi. Tím už svou odměnu dostává, ale ti, kdo ho slyší, mají z toho málo užitku“.

2.9.11 „Sine proprio“ a pokoj

Existuje úzký vztah mezi postojem „sine proprio“ bratří jako společenství, tedy mezi odmítáním vlastnictví majetku a odmítáním jakéhokoli násilí.

Biskup z Assisi, k němuž František chodíval na radu mu namítal: „Váš život se mi zdá velmi tvrdý a drsný, protože nechcete mít žádné statky“. A František mu odpovídal: „**Kdybychom měli statky, pane, museli bychom mít zbraně ke své ochraně, protože z bohatství vznikají spory a hádky. A láska k Bohu i bližnímu se tím umenšuje. Proto na tomto světě nechceme mít statky**“ (*Leg3dr 35*: FP 1438).

Nelze jasněji vyjádřit vztah mezi volbou chudoby a jejím důsledkem, tolik charakteristickým pro život menších bratří, **pokojem**, který mají přinášet. Nemůže přinést pokoj ten, kdo žije ve strachu, aby ve vztahu nic ze svého „vlastnictví“ neztratil... Pokoj je **znaméním vnitřní odpoutanosti a opravdové svobody dětí Božích** – proto je také jedním z největších svědectví (ruský světec Serafim ze Sarova – nazývaný svatým Františkem Východu - říkával: „Získej pokoj a tisíce kolem tebe se obrátí = najdou spásu!).

2.9.12 Poslušnost

Schopnost být ve vztazích „bez vlastnění“ se nejvíce projevuje v postoji poslušnosti. Poslušnost „*potírá všechnu tělesnou a žádostivou vlastní vůli*“ (ChvCtn: FP 258). František v souvislosti s poslušností cituje slova Evangelia:

„Kdo se nerozloučí se vším, co má, nemůže být mým učedníkem“ (Lk 14,33) a „Kdo by chtěl zachránit svůj život, ztratí jej“ (Mt 16,25). Podle Františka „Všechno, co má, opouští a svůj život ztrácí ten člověk, který sebe sama zcela vydá k poslušnosti do rukou představeného“ (Npm 3: FP 148).

O tom co je „pravá poslušnost“ píše František v již zmíněném *Listě ministrowi* (viz přednáška o bratrství): milovat ty, kdo nám dělají těžkosti a všechny obtíže v lásce pokládat za milost. Je tedy **poslušnost** často považována za **nejvyšší formou chudoby**.³¹

2.9.13 Minorita jako životní styl

Zmíněný postoj „*sine proprio*“ lze tedy považovat ze základ celého životního stylu Františkova bratra, kterému říkáme *minorita* – být menší. Lze tedy minoritu chápat za jakousi chudobu bytí³², vzdání se jakékoli moci a vlády, svobodně se podříditi druhému. Protože Bůh v plném slova smyslu JE a u Něj BÝT = MÍT, lze říci, že „evangelní chudoba je cestou k pravému bohatství bytí jako podílu na blažené plnosti Toho, jenž pouze a plně JEST“.³³

Minoritu více než ctnost je třeba chápat jako **způsob života**, který obsahuje odpovídající ctnosti. Je to způsob *jak* být chudý, pokojný... Lze říci, že minorita je **základní charakteristika**, přítomná ve všech aspektech františkánského života.

Františkovo chápání chudoby zůstává inspirativní nejen pro Menší bratry a Chudé paní, ale vstoupilo do dějin (např. Ignác z Loyoly, Terezie z Avily se výslovně odvolávají na františkánské chápání chudoby). Rovněž vůči občanské společnosti se františkánská chudoba jeví jako nový soc. vzor, založený ne na vlastnictví a kapitálu, ale na práci a sdílení (srov. názor Davida Flooda).

2.10 Teorie a praxe chudoby v životě řádu

Po Františkově smrti je otázka chudoby jedním z nejdůležitějších témat. Vychází se vždy z *Potvrzené řehole* (1223) a *Testamentu* (1226). Diskuse se bohužel často vede o právní perspektivu, diskutuje se o předpisech týkajících se chudoby, o odmítnutí vlastnictví, příjmů, peněz a o otázce mravní závaznosti těchto předpisů. Neustále je žádán Sv. stolec o zřetelné vyjasnění a výklad řehole. Od prohlášení *Quo elongati* Řehoře IX. – Hugolina (1230) – FP II. 2729-2739, přes *Exiit qui seminat* Mikuláše III. (1279) až po dekret *Exivi de paradiso* koncilu ve Vieně (1312) se papežové vyjadřují k Řeholi, aby stanovili **meze závazků**. Respektují přitom řeholi: bratři nesmějí nic vlastnit ani přijímat peníze. Domy a kostely, v nichž žijí a přilehlé pozemky, pokud nikomu nepatří, jsou prohlášeny, za papežské vlastnictví. „Duchovní přátelé“ předpokládání Řeholí (PŘ 4: FP 87), budou spravovat nemovitosti či peníze jménem Sv. stolce nebo dobrodinců. Mizí práce za odměnu předepisovaná řeholí jako prostředek živobytí. Z toho plyne, že **jediným zdrojem příjmů se stává dobročinnost lidí, vyžadovaná sbíráním almužen**. Řád se tak stává mendikantským *par excellence*, něčím, co jistě nebylo úmyslem Františka.

³¹ „Nemít moc rozhodovat, to je v dnešní době jednou z hlavních forem chudoby“ (*Elementi essenziali*, 35)

³² Srv. T. MATURA, in *TFS* 105

³³ C.V.Pospíšil „Hledání evangelní chudoby Františka z Assisi“, *Poutník* 01/2004, s.7.

Františkův Odkaz byl prohlášen za právně nezávazný a tím vznikla **možnost využít privilegii**. „Bratři měli sice málo nebo nic, pokud se jedná o vlastnictví, avšak díky privilegiím mohli mnoho. Pravá evangelní minorita, spočívající v tom nemít moc, být nikdo, byla vystavena těžké zkoušce“³⁴. První františkánské století je ve znamení **sporu spirituálů a společenství**. Zbytečně velká pozornost se věnovala majetku a jeho užívání, do pozadí se dostává otázka moci a evangelní rovnosti bratří. K Esser komentuje situaci v řádu slovy: „*Mnoho reforem zažil františkánský řád ohledně chudoby, ani jednu však týkající se bratrského života.*“

Křesť. zjevení a evangelní dokonalost se zredukovaly na to nic nevlastnit – ani osobně a především ne společně – podle Kristova příkladu. A protože takový řád, který takto žil, byl v církvi jediný, tvrdil o sobě, že je na vrcholu evangelní dokonalosti.

Naštěstí po trapném dějinném výstupu františkánů³⁵ objevuje se později v řádu **obnovné hnutí**, které vychází z duchovního prohloubení prožívaného v ústraní a samotě. I když důraz na chudobu je velmi silný, prvním krokem je kontemplativní zkušenost, která nahlíží celek křesť. zkušenosti. Ohledně chudoby je východiskem dále Řehole, Testament a papežská prohlášení. Po observanci se ve františkánsky velkém **16. století rodí všechny reformy: kapucíni, reformáti, alkantaríni, rekoleti**. Tridentský koncil uznal, že observanti a kapucíni nemají vlastnictví. Během následujících tří staletí zůstává tento pohled na chudobu nezměněn. Bratři žijí převážně z dobročinnosti poskytované nebo vyžadované (almužna), apoštolští prokurátoři či syndikové spravují majetky, které náleží Sv. stolci a duch. přátelé spravují peníze poskytované dobrodinci. Chudoba má rysy střídmosti a skromnosti spíše než bídy.

2.11 Současná situace

Od Francouzské revoluce a napoleonských válek se vše mění. **Počátky 19. stol.** ohlašují konec pojetí a praxe chudoby, jak byly vypracovány ve 13.stol. Převažuje režim dispensí, do sporu se dostávají příkazy řehole a životní realita.

Až **po II. vatikánském koncilu** si generální kapituly všech mužských řádů při sestavování svých gen. konstitucí vyžádaly od Pavla VI. **zrušení papežských prohlášení**, která byla základem zachování chudoby po celých 7 staletí. **Řád vychází z reálné situace** a ze svého místa ve společnosti. Zamýšlí se nad svojí identitou a nad požadavky doby.

T. Matura připomíná, že řád **je** vlastníkem domů, kostelů a pozemků. I když se nejedná o velké nemovitosti či významný kapitál, obecně platí, že všichni bratři mají užitek se soc. zabezpečení, užívají peněz jako všichni ostatní, jejich příbytky nejsou barabizny, ale hist. památky. Ironicky dodává, že bratři většinou nežijí ze mzdy za svou práci, nýbrž z toho, co označujeme jako náhradu nepodléhající zdanění. Žebrání bratři opustili, nicméně dále dostávají mnoho almužen v penězích. **Je těžko vyjádřit, v čem spočívá chudoba františkána dnes a v čem se odlišuje od chudoby ostatních řeholníků** (jistě se nedá mluvit obecně o situaci v řádu, svá specifika budou mít společenství v Asii a Africe apod.).

Přesto se nás ptají a my sami sebe, **jaké je naše zvláštní poslání ohledně chudoby**, vždyť přece chudoba je pokládána za hl. známku naší spirituality.

Co máme tedy dělat, abychom zachovali věrnost „naší Paní svaté Chudobě“ a milovali ji, jak nás vyzývá Sienský odkaz (FP 134)?

³⁴ T.Matura, in *Duchowość...*, Kraków 2000.

³⁵ T.Matura připomíná bulu papeže Jana XXII. *Cum inter nonnullos* (1323), kterou prohlásil za bludné učení, že Kristus nic nevlastnil společně. Reakcí řádu byla vzpoura, jež přispěla k volbě protipapeže – samozřejmě františkána Petra z Corvady jako Mikuláše V. (1328). Srov. *TFS* 105

Nejprve je třeba **uznat, že sociologicky nejsme chudí**. Musíme se zbavit romantického obrazu a mýtu, který byl o nás vytvořen. Nemůžeme se chlubit chudobou - ani minulou, ani současnou (byl by to přesný opak chudoby ducha). Bylo-li Františkovo společenství uznáno církví a společností, pak řád v průběhu svých dlouhých dějin nikdy nebyl, viděno sociologicky, chudý.

Chudobě je také třeba vrátit správné místo v životě – je třeba znovu najít **střed** (je třeba „znovu začít od Krista“), zařadit chudobu do celku bratrského života a pochopit především její vnitřní rozměr. Františkánská chudoba mnohem více než vnější hmotná chudoba je **především vnitřní postoj, vytvořený sebezpznáním, pokorou, a to jak osobní, tak společnou.**

Kdosi řekl (Nicolosi): „*Pravá chudoba nespočívá ani tak v tom 'málo mít' jako v MÁLO MOCI; ani ne tak v 'nemít' jako v NEPOČÍTAT; ani ne tak v 'nemít nic' jako v NIC NEBÝT*“. Taková chudoba je stále aktuální a je to skutečné spodobení s Kristem, pokorným a chudým.

V reálném prožívání, v naší současné situaci je třeba určit kompetence, finanční pravomoci, zprůhlednit výdaje i příjmy, posoudit, kolik je potřeba mít zásob.

Je třeba ptát se, jaká je životní úroveň obyčejného dělníka v této zemi.

Pravdivě přiznat, že nejsme chudí, hledat však i nové vnější podoby prožívané chudoby, např. **naučit se žít ekologicky, střídě, skromně.**

Musíme si klást znepokojující otázky jako např. *Může mít někdo účast na našem majetku? Můžeme tělesně pracovat? Musíme zaměstnávat lidi spravující nám domácnost? Mohou si všechny domácí práce dělat bratři (sestry) sami?* atd... Jak by řekl Exupéry: **Kdo chce, hledá způsoby, kdo nechce, hledá důvody...**